

KOMMISSIONEN
FÖR SKATTENYTTA

16 APRIL 2024

Bättre lärarutbildning!

Dagens lärarutbildning förslösar både skattemedel och humankapital

INGER ENKVIST OCH EVA NISSER

– EN RAPPORT FRÅN KOMMISSIONEN FÖR SKATTENYTTA –

Vad får vi för pengarna?

Förord

Under hösten 2021 tog jag initiativet till bildandet av Kommissionen för Skattenytta. Målet var att det skulle vara en obunden och gentemot alla intressen självständig kommission. Bakgrunden var mina funderingar kring hur vi använder våra gemensamma resurser. Jag ställde mig frågan- hur kan vi få mer nytta för varje skattekrona?

Vårt arbete går ut på att ge svar på tre frågor:

- Vad får vi egentligen för våra skattepengar?
- Vad borde vi få för våra skattepengar?
- Hur kommer vi dit?

Kostnaderna för den uteblivna effektiviteten syns tydligast i form av ett direkt slöseri med våra gemensamma medel, men också i form av lägre tillväxt och därmed lägre skatteintäkter. Ett vanligt politiskt svar på den frågan är att tillföra mer resurser i stället för att undersöka hur befintliga resurser kan användas bättre. Vårt arbete har tydligt visat att grundproblemet i Sverige sällan är en brist på resurser utan i stället oftast en brist i hantering av resurserna. Det finns inget tydligt samband mellan resurser och resultat i offentligt finansierade verksamheter.

En förändrad omvärld och nya förutsättningar i Sverige gör frågan om skattenytta och effektivitet ännu viktigare. I denna rapport analyserar vi den svenska lärarutbildningen- ett grundfundament i det svenska utbildningssystemet. Det finns en mycket stor potential att förbättra den svenska lärarutbildningen. Utbildningens kvalitet har stor betydelse för elevernas kunskapsresultat och därmed för utvecklingen i Sverige. I rapporten analyseras forskningens syn på lärarutbildningen och slutligen lägger författarna fram konkreta förslag på hur den svenska lärarutbildningen kan förbättras. Rapporten är skriven av Inger Enkvist, professor emerita och Eva Nisser, civilekonom. Bägge har varit aktiva i diskussionen om hur framtidens lärarutbildning kan utformas. Författarna svarar själva för innehållet i rapporten.

Det dagliga arbetet på Kommissionen för Skattenytta leds av Bettina Kashefi. Övriga medarbetare är Ann-Marie Begler, Mats Bergstrand, Lars Jagrén, Mattias Lundbäck och Oskar Rådehed.

Kommissionens arbete har redan fått betydande genomslag i debatt och politik. Debatten om skattenytta och effektivitet är dock fortfarande i sin linda. Allt för få tar fasta på att en bortslösad krona egentligen är en stöld från folket.

Vi fortsätter vårt arbete med oförminskad kraft. Välkommen att vara med på den fortsatta resan.

Leif Östling
Grundare och ordförande
Stockholm januari 2024

För ytterligare information om våra aktiviteter hänvisas till www.skattenytta.se.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	6
KAPITEL 1 Sveriges lärarutbildning har förbättringspotential.....	8
Lärarutbildningen innebär ett skatteslöseri.....	8
Spelar lärarnas egna betyg någon roll?	9
Sociala mål har satts framför kunskap.....	10
Lärarutbildningens problem hänger samman med skolpolitiken.....	11
Det är dyrt med en dysfunktionell lärarutbildning.....	12
KAPITEL 2 Vad säger amerikansk och svensk forskning om lärarutbildning?	14
Hanushek	14
Ingersoll	16
Chetty	17
Latinamerika och Ostasien.....	17
Ahlgren	18
Heller Sahlgren och Jordahl.....	18
Grönqvist, Vlachos och Fredriksson.....	19
Riksrevisionen	20
UKÄ.....	21
Skolverket	24
IFAU	24
LUK.....	25
Läraryrkesföreningar	25
KAPITEL 3 Varför sker inget?	27
Ny lärarutbildning nödvändig.....	27
Alternativ lärarutbildning: Inger Enkvist.....	28
Inspiration från England och Massachusetts.....	29
Alternativ lärarutbildning: Eva Nisser.....	31
A Effektivt ledarskap i skolan, gruppsykologi och ämnesdidaktik	33
B Språkutveckling.....	33
C Skollag, läroplan och betygssättning	33
D Normbrytande beteende och våld inklusive hederskulturer.....	33
KAPITEL 4 Vad bör vi göra?	34
Förslag till politiker	35
Bibliografi	37

Sammanfattning

Svensk lärarutbildning har kritiserats under lång tid. Universitetskanslersämbetet, Universitet- och Högskolerådet, Riksrevisionen (RiR) och Skolverket säger detsamma som Institutet för arbetsmarknads- och undervisningspolitisk utvärdering (IFAU), tankesmedjan Timbro och fackföreningen Sveriges Lärare. Med sådan enighet borde det vara lätt att reformera lärarutbildningen, men så sker inte. Förutom den påfallande enigheten bland bedömarna slås man av frånvaron av internationella referenser, när det gäller lärarutbildning. Denna rapport vill sätta in den svenska situationen i ett internationellt perspektiv samt uppmana politiker och myndigheter till handling.

Ett första konstaterande är att begreppet kunskap i betydelsen kunnande i de ämnen som skolan ska lära ut i stort sett lyser med sin frånvaro i rapporterna. Kunskap används också mycket sällan i läroplanen utan i stället används begreppet utbildning som dock inte preciseras. Konkreta och mätbara mål är i stort sett frånvarande, och under sådana omständigheter kan ingen organisation vara effektiv.

Vi hänvisar till tre amerikanska forskare och ger speciellt utrymme åt utbildningsekonomen Eric Hanushek som är den stora auktoriteten på området. Hans resultat säger att lärarnas kunskapsnivå tenderar att samvariera med respekten för kunskap i samhället och med elevresultat. Ett annat resultat är att han för USA inte har kunnat hitta något samband mellan höga elevresultat och lärarutbildning. Ytterligare ett av hans resultat är att, om man vill höja elevernas resultat, är det viktigt att lärare med svaga elevresultat väljer ett annat yrke. Eftersom lärarutbildning i USA är mycket lik den i Sverige är detta något att observera. I Sverige tar lärarutbildningarna i stort sett in alla sökande, också dem som har svag meritering. En lärdom från Hanushek är alltså att den som vill reformera lärarutbildning ska dra välmeriterade personer till yrket, erbjuda dem en bättre lärarutbildning än den som ges idag samt inte ta in personer med låg kunskapsnivå. Annars uppstår avsevärda samhällsekonomiska kostnader.

Vi pekar på att samhällets kostnader för lärarutbildning är långt större än tilldelningen av medel. Man måste räkna in avhopp från utbildningen och personer som lämnar läraryrket inom något år. Dessutom är lärarutbildningen föga attraktiv vilket skrämmer bort de mest lämpade från utbildningen och yrket. Att elever inte har goda lärare gör att inläringen blir sämre för alla, vilket i sin tur påverkar landets ekonomi.

Sverige måste förbättra lärarutbildningen och vi pekar här på två möjliga modeller. Båda bygger på att den blivande läraren först inhämtar kunskaper i sitt undervisningsämne och sedan går lärarutbildning. Båda syftar till att ersätta den treterminers pedagogiska utbildning som dagens lärarutbildning innehåller. Svensk lärarutbildning har under lång tid kritiserats för att dels inte ge de praktiska kunskaper lärare behöver, dels för att innehålla kurser som uppfattas som icke nödvändiga.

Inger Enkvist har i rapporten *Ny lärarutbildning nu!* från 2020 föreslagit att Sverige övergår till en ettårsmodell för alla lärarkategorier. Efter att ha studerat sitt ämne ska den blivande läraren knytas till en skola, arbeta halvtid och samtidigt få handledning, lyssna på andra lärares lektioner och läsa kurser om läroplaner, skoljuridik och didaktik. Fördelen med modellen är

att den blivande läraren kommer i direktkontakt med arbetsmiljön och att den lärarstuderande kan få åtminstone halvtidslön under året. Om skolledning och lärare trivs med varandra, kan utbildningsåret gå över i anställning.

Eva Nisser har i *Ledarskap och lärande, En fristående akademisk ledar- och lärarutbildning* från 2003 utarbetat en modell som tydligt tar fasta på yrkets hantverksmässiga del genom att låta teori och praktik löpa parallellt genom hela utbildningen och inte som idag lägga praktiken i slutet av utbildningen. Genom att kontraktera kommuner och skolföretag kan den praktiska utbildningens kvalitet höjas från en idag mycket varierande nivå. All forskning visar att den enskilt viktigaste faktorn för att åstadkomma en bra skolutbildning är att ha mycket skickliga lärare i klassrummet. Hög kvalitet i grundskolan, men också i förskolan, är en förutsättning för att vi också ska kunna upprätthålla en hög kvalitet på gymnasie- och universitetsnivå. Forskningen i Sverige är helt beroende av att de tidigare nivåerna håller hög standard. Vi behöver därför skapa en lärarutbildning som möter dessa högt ställda krav, och som kan locka till sig ambitiösa studenter. Bara så kan statusen höjas och utbildningen bli eftertraktad.

Innan vi går vidare kan man nämna att det finns ett förvirrande antal typer av lärare varav vissa är överlappande. De flesta kräver tre till fem års utbildning och innefattar praktik. Några integrerar ämnesstudier och pedagogik, medan andra lägger ämnesstudierna först och den pedagogiska utbildningen på slutet av utbildningen. Lärarutbildning kan ges på campus eller på distans. Vissa undervisar på mer än ett stadium. Det finns individuellt organiserade utbildningar för vissa grupper och så kallade snabbspår. Här räknas upp några namn som används: förskollärare, grundskollärare, lågstadielärare, mellanstadielärare, högstadielärare, lärare i estetiskt-praktiska ämnen, gymnasielärare, ämneslärare, yrkeslärare, folkhögskollärare och speciallärare. De kategorier som i första hand avses i denna skrift är grundskollärare och gymnasielärare, men samtliga typer av lärare är viktiga för att landet ska hålla en god utbildningsstandard.

Samma förvirring gäller hur utbildningarna är upplagda, vilka litteraturlistor som används i vilken utbildning, exakt hur många studenter som går på varje kurs och hur mycket olika kurser kostar. Det är också omöjligt att hitta beräkningar på vilket värde utbildningarna tillför studenterna. Det rör sig om statliga monopolutbildningar, där skattebetalarnas pengar och studenternas tid försvinner ner i ett "svart hål".

KAPITEL 1

Sveriges lärarutbildning har förbättringspotential

Sverige har haft bred läskunnighet sedan slutet av 1600-talet och allmän folkskola sedan 1842. Sverige är en av världens mest remarkabla framgångssagor när det gäller läsning. Tidig och generell läskunnigheten hjälpte till att lyfta landet från fattigdom till välstånd. Men i dagens Sverige är det så många som en femtedel av eleverna som inte klarar grundskolan.

Sveriges välstånd är byggt på ett starkt och konkurrenskraftigt näringsliv. Framgångsrik industrialisering skedde samtidigt som Sverige hade tillgång till välutbildade ingenjörer. Vid 1820-talets slut skapades Kungliga Tekniska Högskolan och Chalmers. Högklassiga tekniska utbildningar har varit en förutsättning för framväxten av stora industriföretag som ASEA, Bahco, Sandvik, Volvo, Saab, Scania, Skanska och NCC, som i sin tur varit viktiga byggstenar för välfärdssamhället.

Ungefär 80 år senare grundades Handelshögskolan i Stockholm. Industrin såg behovet av välutbildade ekonomer som kunde utveckla företagen och klara den växande internationaliseringen. Näringslivet gick samman med staten och skapade en elitutbildning som mötte de behov som dåtidens tjänstesamhälle hade. I dagens kunskapssamhälle ställs nya krav på utbildningsväsendet. I takt med ökat välstånd runt om i världen höjs även utbildningsnivåerna. Konkurrensen ökar och nyckeln till ett fortsatt välstånd i Sverige är utmärkt utbildning på alla nivåer.

Lärarutbildningen innebär ett skatteslöseri

Sverige lägger stora summor på utbildning, men samtidigt används resurserna inte effektivt. För år 2024 avsätts det i statsbudgeten ett anslag till utbildning och universitetsforskning på 99,5 miljarder.¹ Det står utom tvivel att utbildningssektorn slukar stora delar av de gemensamma resurserna. När det gäller svensk lärarutbildning ligger den fel både när det gäller kvantitet och kvalitet. Problemen är väl kända och förnekas inte av någon, men det finns ändå ingen verklig politisk vilja att göra något åt situationen. Syftet med föreliggande rapport är inte så mycket att ge nya data om en välkänd situation som att försöka dra uppmärksamhet till att området underpresterar och föreslå lösningar. Lärarutbildningen har kritiserats i mer än ett halvsekel, och det är i det närmaste omöjligt att överblicka hur mycket offentliga medel som gått till spillo på dålig lärarutbildning. För ett par decennier sedan kostade utbildningssektorn runt 40 miljarder. Idag lägger vi ut drygt 360 miljarder på grundskola och gymnasium men även på högre utbildning. Vi talar om en ofantlig sektor där kontrollen både av kvalitet och kostnader är svag.

I juli 2023 tillsatte den moderatledda regeringen utredningen *Utveckla lärar- och förskollärarutbildningarna*. Det är en viktig utredning men den har fått begränsade direktiv. Den ska se på möjligheten att höja lägstanivån för antagning till lärarutbildning och undersöka möjligheter till samordning mellan lärosäten. Med detta kommer man inte åt de grundläggande problemen. Det vore viktigt att också ändra själva den pedagogiska utbildningen.

I en tid när vi talar om evidens finns det inga bevis för att dagens lärarutbildning är lämpligt utformad. När svenska elevers resultat sjunker i genomsnitt enligt PISA 2022, borde lärarutbildningen vara en av de faktorer man tittar på för. Konsekvensanalyser av lärarutbildningens brister lyser med sin frånvaro. I den här rapporten försöker vi att besvara följande frågor:

1. Vilka kostnader uppstår när man inte reformerar en statlig lärarutbildning som producerar medelmåttiga lärare år efter år?
2. Varför har ingen tagit itu med problemen?

Redan Lindbeckkommissionen pekade på att "höjd kunskapsnivå är nödvändig om Sverige ska kunna försvara och förbättra sin internationella position".² Kunskapsnivån har sedan detta skrevs 1993 inte förbättrats utan gått i motsatt riktning. Kommissionen uppmärksammade också att svensk skola hade få lektionstimmar i internationell jämförelse, lite hemarbete och en högre lärartäthet än som var motiverat. 2021 hade Sverige 13 elever per lärare mot Singapores 15 elever per lärare. Debatten kring skolan centreras ofta kring kravet på minskat antal elever per lärare trots att forskning från SKR, IFAU och ESO pekar på att detta inte har någon större betydelse.³

Spelar lärarnas egna betyg någon roll?

Innan vi går in på de ekonomiska frågorna vill vi uppmärksamma att begreppet kunskap har fått en tillbakadragen plats i dokument om skolan. Det som prioriteras är snarare att eleverna ska formas till samhällsmedborgare. Det framhålls inte att demokrati förutsätter kunskap och bygger på meritokrati. Internationell forskning pekar på lärarnas kunskaper som den viktigaste faktorn för att få bra elevresultat. Lärare med låg egen kompetens tenderar att få svaga resultat hos sina elever. För att förstå hur svenska politiker har tänkt kan man studera en utredning, som den socialdemokratiska regeringen beställde från Universitets- och högskolerådet (UHR), om vad som skulle hända om kravet för att antas till ämneslärarutbildning höjdes från E till C i själva undervisningsämnet. Få läste nog de 50 sidorna 2021, eftersom titeln inte är någon kioskvältare: "Uppdrag att utreda konsekvenserna av krav på betyg C i undervisningsämnena som särskild behörighet till ämneslärarutbildningen".⁴ Huvudfrågan gäller alltså: bör blivande ämneslärare för högstadiet och gymnasiet ha mer än det lägsta betyget från gymnasiet, E, i det valda undervisningsämnet? Utredningen ställer inte den centrala frågan varför någon skulle vilja bli lärare i ett ämne i vilket personen har svaga kunskaper och varför någon skulle vilja ha personen i fråga som lärare.

I korthet är resultatet av utredningen följande: Högre intagningspoäng antas leda till att färre hoppar av utbildningen och att genomströmningen blir bättre, men färre nya lärare skulle utexamineras. Hur många färre sägs inte. Antalet sökande skulle minska med 25 procent och antalet antagna med 19 procent. Det finns 28 lärosäten som ger lärarutbildning, och av dessa skulle fyra mindre högskolor tappa en väsentlig del av sina studenter och få ekonomiska svårigheter.

För utredaren överväger de negativa följderna av en eventuell förändring. Många sökande skulle inte vara behöriga att tas in. Färre män skulle antas, och även färre personer födda i andra länder. De antagna skulle i större mån komma från en högre socialgrupp. Det skulle uppstå en "risk" att lärarkåren bleve mer homogen. Vissa utbildningar skulle behöva läggas ner. Att vissa sökande skulle behöva komplettera sina kunskaper ses också som betungande. Ämneslärarutbildning ses närmast som en rättighet oavsett personens lämplighet och förberedelse.

Den socialdemokratiska regeringen valde att inte höja antagningskravet. Vi vet inte vilka skäl som vägde tyngst i regeringens beslut, men kanske omedelbar lärarbrist eller nedläggning av lärosäten var mer besvärande politiskt än fortsatt dålig kvalitet på längre sikt. Beslutet visar att statens resurser inte används för landets och elevernas bästa och att man inte tillräckligt värderar kunskap vare sig på lärar- eller elevnivån. Det betyder också att medborgarna tvingas fortsätta att finansiera högskolor och studenter som sannolikt inte är bra vare sig för eleverna eller för landets ekonomi.

Den borgerliga regeringen lämnade den 4 juli 2023 direktiv till en utredning om lärarutbildning som ska vara klar i november 2024. Utredningen har uppdraget att undersöka aspekter som högre meritpoäng vid intagning, mer kognitionsvetenskap i utbildningen samt samarbete mellan olika lärarutbildningar. Med ett så begränsat uppdrag är det svårt att vara optimistisk om utfallet.

I december 2023 kom ytterligare ett utredningsdirektiv, *En tydligare kunskapsinriktning i läroplanerna*, som ska redovisas i februari 2025. Här pekas för första gången på många år på vikten av ämneskunskap. Den här utredaren ska lämna författningsförslag vilket minskar risken för att det pedagogiska etablissemanget blockerar förslaget.

Sociala mål har satts framför kunskap

Svensk skola har genom politiska beslut avlägsnat sig från dygder som flit, noggrannhet och studieansträngning i riktning mot jämlikhet, tolerans och inkludering. Att andra västländer genomgått en liknande förändring kan förklara att de medelmåttiga svenska PISA-resultaten inte kommenterats mer. I Sverige inträffade en avgörande förändring när Läroplan för grundskolan 1969 infördes. Den framhöll arbetsmetoder mer än inlärningsresultatet. Olika linjeval i årskurs 9 togs bort, betyg skulle sättas först i årskurs 7 och fokus försköts från kunskap till att inläring skulle vara rolig. En lärarutbildningsutredning, den så kallade LUT-utredningen på 1970- och 1980-talen, beskrev lärarens uppgift som att understödja eleverna psykologiskt och socialt snarare än att ge dem kunskaper. 1990-talets pedagogik betonade elevers självständiga sökande efter kunskap snarare än inlärningsresultat. De här reformerna fråntog kunskapen den centrala platsen i undervisningen, och i stället blev arbetsmetoderna och de sociala målen det styrande.

Utvecklingen kan studeras i läroplanerna. År 2022 är jämlikhet, multikulturalism, genusteori och hållbar utveckling stora teman i läroplaner och lärarutbildning.⁵ Denna glidning bort från ämnesstudier till olika sociala mål, tillsammans med ökad oro i skolorna, riskerar att skrämja bort studenter som skulle kunna bli bra lärare. Det torde inte gå att locka välmeriterade studenter till läraryrket om det inte samtidigt sker en förändring av läroplan och skollag, så att skolor blir attraktiva arbetsplatser.

Läraryrket och läraryrketens problem hänger samman med skolpolitiken

Läraryrket har som nämnts dels en ämnesmässig komponent, dels en pedagogisk eller praktisk komponent. Här diskuteras den pedagogiska delen, också kallad den utbildningsvetenskapliga kärnan, som tillsammans med verksamhetsförlagd utbildning, VFU, dvs. praktik, ägnas tre terminer i svensk läraryrketutbildning.

Läraryrket och läraryrketens problem har samband med politiska beslut som har gjort klassrumssituationen svårbemästrad. Om vi räknar upp problemen är det första att alla elever ska gå i samma klass och läsa enligt samma läroplan upp till och med sexton års ålder. Den situationen har försvårats ytterligare genom tillämpning av en princip som kallas inkludering och som innebär att elever med inlärningsmässiga eller beteendemässiga problem ska finnas i samma klassrum som elever som inte har sådana problem. Det finns inga bevis på att det verkligen är möjligt att genomföra god utbildning under sådana omständigheter, dvs. att det finns pedagogiska metoder som kan bemästra de problem som skapas av de organisatoriska besluten. Det är inte varken långsamma elevers behov av en utbildning avpassad för dem eller teoretiskt lagda elevers behov av att utveckla goda studievänor och en solid kunskapsbas som har dikterat grundskolans organisation. Kort sagt är det varken effektivitet eller omsorg om befolkningens kunskapsnivå som ligger till grund för utbildningsbeslut utan jämlikhetsideologi.⁶

Ett annat problem är att läraryrketutbildningen i likhet med polis- och sjuksköterskeutbildningarna har akademiserats, vilket innebär att en praktisk yrkesutövning lärs ut teoretiskt och att utbildningar som tidigare var självständiga har infogats administrativt i högskolan. Samma terminologi och samma regelverk används som för jurister och läkare. Exempelvis ska de som undervisar blivande lärare vara disputerade. Det är dock inte givet att en doktorsgrad i pedagogik är den viktigaste meriten för att vägleda blivande lärare.

Ett tredje problem är att de pedagogiska ideal som svensk läraryrketutbildning har förmedlat sedan 1970-talet har betonat arbetsformer som grupparbete och sökande efter information framför innehåll, vilket har givit ett svagt resultat.

Ett fjärde problem är ordningen i skolorna. Oro i klassrummen, inriktning på sociala mål snarare än intellektuella och svag skolledning har gjort läraryrket mindre attraktivt för personer med intresse för ämnesundervisning. Att svensk skolledning är svag har samband med att det inte sällan utnämns till skolledare personer med lägre utbildningsnivå än de lärare som de ska leda och att skolledare har relativt begränsat handlingsutrymme. Lägg till denna bild aktivistiska föräldrar och en skolinspektion som inspekterar om skolan följer en inte alltid ändamålsenlig läroplan snarare än om skolan är en god inlärningsmiljö, och läraryrket framstår som allt mindre attraktivt. Skolinspektionen betonar följsamhet mot läroplanen, inte kunskap.

Antalet lärare i Sverige har ökat kraftigt. År 1960 fanns 81 000 lärare men antalet hade år 2005 ökat till 285 000.⁷ Ökningen hänger samman med att man har minskat klasstorleken och använder fler speciallärare samtidigt som folkmängden har ökat. Många arbetar emellertid deltid varför det också är intressant att se hur många heltidstjänster som antalet lärare motsvarar. Läsåret 2022/23 hade Sverige enligt Skolverket 141 000 lärare omräknat till

heltidstjänster. Att staten vill utbilda så många lärare har lett till att det så kallade söktrycket har minskat. På 1980-talet kunde antalet förstahandssökande per plats vara närmare tio, men det är nu 1,2. De studenter som tas in till lärarutbildning har idag i genomsnitt lägre studiemeriter än tidigare. Det finns flera skäl till att antalet sökande per plats har minskat, men det är viktigt att vara medveten om att konkurrensen om platser i lärarutbildningen har försvunnit.

Det är numera ovanligt att lärarstuderande har höga betyg, och i stället har antalet lärarstuderande med direkt låga betyg ökat. En undersökning av de studenter som antogs mellan 1987 och 2007 konstaterade att det skett stora förändringar inte minst bland dem som sökte till ämneslärarutbildning. Fler har ett relativt lågt eget kulturellt kapital sett som föräldrarnas utbildningsbakgrund. Dessutom har medelåldern hos de studerande höjts, och fler är kvinnor.⁸ Kombinationen av lågt eget kulturellt kapital och stigande ålder är inte gynnsam, och dessutom behöver skolan både kvinnliga och manliga lärare.

Lärarutbildningen har drabbats av besparingar precis som andra samhällsvetenskapliga utbildningar. Flera saker har ändrats sedan 1970-talet, men då fick blivande lärare 24 timmar undervisning per vecka under en termin. På 2010-talet talar man om runt åtta.⁹ En förklaring av flera är att resurser för undervisning äts upp av administration och hyror.

Summerar vi de här nämnda tendenserna ser vi att de lärarstuderande som grupp är fler, är mer lågpresterande än tidigare och dessutom får mindre undervisning.

Det är dyrt med en dysfunktionell lärarutbildning

Kostnaderna för lärarutbildningen kan ses ur flera perspektiv. Ett är statens utgifter för högskolornas undervisning på underpresterande lärarprogram som ofta omfattar mellan tre och fem år. De exakta summorna är svåra att ange eftersom statens "studentpeng" varierar mellan och inom lärarutbildningarna, och olika delar av utbildningen ersätts med olika summor.

Sedan har vi avhopp under utbildningen. Det är en avsevärd samhällskostnad att utbildningen av de avhoppade studenterna inte ger någon "utdelning" för staten. Vi talar om kostnader kring en halv miljard. Dessutom är det allt fler utexaminerade som inte arbetar som lärare mer än något år, innan de byter yrke. Orsakerna kan sökas i lärarutbildningen men också i den arbetsmiljö lärare erbjuds i skolan.

Sedan finns ekonomiska effekter som är ännu svårare att beräkna. När lärarutbildningen har dåligt rykte, finns det studenter som skulle kunna ha blivit mycket bra lärare som inte söker till utbildningen. Den kostnaden är svårfångad, eftersom de studenterna inte finns som grupp.

Slutligen har vi det faktum att elever som inte har bra lärare inte utvecklas så mycket som annars skulle kunna ha skett. Goda lärare spelar en viktig roll för elevernas kunskap, personliga utveckling och livsinkomst och för hela landets BNP. Här finns en kostnad för svag lärarutbildning som består av något som inte har skett.

Sammanlagt är en lågpresterande lärarutbildning en kraftig ekonomisk minuspost för ett land. Trots årtal av kritiska utvärderingar har ingen verkligt genomgripande reform skett. Det typiska svenska sättet att reagera på kritik är att tillföra mer pengar och göra mindre justeringar som inte leder till förbättringar. Sveriges relativt goda ekonomiska situation har

förmodligen försenat de förändringar som behövs. Svenska regeringar anser sig uppenbarligen ha råd att inte vara så noga med hur de använder skattepengarna och befolkningens potential.

KAPITEL 2

Vad säger amerikansk och svensk forskning om lärarutbildning?

Hanushek

Problemen gäller inte bara Sverige. Beträffande betydelsen av kvaliteten på lärarna finns viktig forskning främst från USA. Den mest citerade experten är Eric Hanushek, och flera av hans resultat är relevanta för Sverige. Han pekar på ett samband mellan lärarens kognitiva förmåga och elevernas resultat. Högpresterande länder som Singapore och Japan väljer sina lärare bland den tredjedel av eleverna som går ut gymnasiet med högst betyg. Forskarna har med PIAAC-undersökningen för vuxna (Programme for International Assessment of Adult Competencies) kunnat visa att hög intellektuell förmåga hos lärare samvarierar med höga resultat i PISA (Programme for International Student Assessment) för tonåringar. En av Hanusheks rapporter har det talande namnet "The Value of Smarter Teachers".¹⁰

Elevresultat speglar ett lands allmänna kunskapsnivå men också från vilken del av skalan av intellektuell förmåga som lärare väljs. Rapporten nämner att länder som USA och Sverige har svårt att rekrytera lärare bland de ungdomar som har bäst resultat i gymnasiet, eftersom de länderna under lång tid har låtit lärarlönerna sjunka. Vi återvänder längre fram i rapporten till lärarlöner. Samtidigt var de länderna snabbare än andra med att öppna nya karriärvägar för intellektuellt lagda kvinnor, vilket ledde till att högpresterande kvinnor lämnade läraryrket.

När teorier om humankapital först kom i ropet, tänkte man sig att det genomsnittliga antalet studieår i befolkningen skulle indikera hur stort humankapital ett land hade. Hanushek har emellertid visat att det inte är antal studieår som är avgörande utan inläringen under åren i skolan. Han konstaterar vidare att hög lärarkvalitet är betydligt viktigare för en skola än ekonomiska resurser. Med andra ord bör utbildningspolitik bygga på att få lämpliga personer att vilja bli lärare och att få dem att stanna i yrket. Att förstå Hanusheks resultat är viktigt för att rätt utbildningspolitiska beslut tas.

När det gäller universitetsstudier beror studenternas resultat på vad de kan när de kommer till universitetet, dvs. på kvaliteten hos de lärare de haft, de studievanor de lagt sig till med, det studieintresse deras föräldrar uppmuntrat och dessutom faktorer som näring och hälsa. Om politiker vill höja utbildningsnivån i ett land är det i första hand inläringen i grundskola och gymnasium som måste förbättras, men också i förskolan. Det är till och med så att om politiker öppnar universitetet för grupper med låga förkunskaper, sänker de medelstudenternas nytta av högre studier, därför att universitetslärarna inte kan undervisa på samma sätt.¹¹

Lärarkvalitet är viktigare än skolans utrustning eller övriga resurser, vilket betyder att det är en huvuduppgift att identifiera vad en bra lärare är och hur man ska attrahera sådana personer.¹² Problemet att rekrytera bättre lärare är till stor del en fråga om arbetsmiljö. Hanushek

konstaterar att lärare söker sig till lugna skoldistrikt även om de får högre lön i för dem mindre attraktiva områden.¹³ Lärare tenderar att söka sig bort från stökiga skolor där de har problem med elevbeteende och får mindre stöd från rektorer och föräldrar. Kvinnliga lärare visar sig ännu mer benägna än män att välja goda arbetsförhållanden framför lön, och de flesta lärare är kvinnor. Duktiga lärare vill föga förvånande arbeta i en lugn miljö där de kan vara lärare och inte poliser, och de vill ha duktiga och intressanta kolleger att samarbeta med.

Hanushek illustrerar vikten av god undervisning genom att säga att om man benämner de kunskaper som en normallärare ger sina elever under ett år som siffran 1, kan en speciellt bra lärare ge sina elever kunskaper motsvarande 1,5, dvs. ett och ett halvt års inläring på ett år, medan en svag lärare ger sina elever bara 0,5, dvs. ett halvt års kunskaper trots att de studerat ett år med läraren i fråga. En god lärare kan hjälpa elever som fått en svag start i sitt hem till bättre resultat.¹⁴

Ekonomer känner viss frustration inför lärararbetsmarknaden, eftersom den inte följer samma regler som för andra yrken. Det finns inget systematiskt samband mellan lärares lön, arbetsvillkor och skicklighet.¹⁵ Lärares skicklighet spelar ofta liten roll vid anställning. Hanushek visar också för USA att begrepp som behörighet och lärarlegitimation säger mycket lite om lärares skicklighet. De här begreppen framstår som viktiga i debatten men har inget samband med lärares verkliga värde för eleverna, något som är svårt att förstå för personer utanför yrket.¹⁶ Hans resultat pekar indirekt på att pedagogiken som ämne, lärarutbildningen och administrativa beslut baserade på dysfunktionell lärarutbildning inte fångar väsentliga egenskaper hos goda lärare.

Hanushek konstaterar vidare att lika löner för alla lärare oavsett prestation gör att skickliga individer har all anledning att inte bli lärare. Han påpekar först att kostnaden skulle bli enorm om man idag höjde lönerna för en så stor grupp som lärarna. I Sverige är skolan den största arbetsgivaren efter vårdsektorn. Hanusheks andra viktiga påpekande är att goda lärare skapar ett värde hos sina elever. Om läraren har 20 elever i klassen skapas det ett värde i landets ekonomi som Hanushek år 2010 beräknar för USA till 400 000 dollar per år. Sett ur det perspektivet frågar han sig varför lärlöner inte är högre och varför lärare inte får del av det värde som de skapar. Det motsvarande negativa konstaterandet är att en dålig lärare sänker elevernas framtida inkomst. För elevernas och landets bästa är det därför inte bara fråga om att locka bra lärare utan också att förhindra olämpliga. Hanushek pekar på att den kvalitetsreform som är lättast att genomföra är att ersätta lågpresterande lärare med åtminstone medelbra lärare. Han beräknar att om USA ersatte de åtta procent svagaste lärarna med medelbra lärare skulle man nå till Finlands nivå så som den var 2010. Han antyder att tillväxten i USA:s ekonomi skulle öka med drygt en procent, vilket för Sverige skulle motsvara drygt 60 miljarder.¹⁷

Hanusheks resultat är med andra ord dåliga nyheter för lärarfackföreningar som brukar skydda kritiserade lärare och förespråka kollektiv lönesättning. Han menar att svaga lärare måste bort från klassrummen eller i vart fall ha så små klasser som möjligt, medan duktiga lärare borde ha större elevgrupper. Det är väl känt att fackföreningar i Sverige ständigt kräver mindre klasstorlekar men däremot inte nämner lärares skicklighet.

Många faktorer påverkar elevers resultat och inte minst elevers målmedvetenhet, intresse och begåvning. Hanushek visar att föräldrarnas kulturella nivå spelar större roll för resultatet i läsförståelse än för resultatet i matematik. I matematik är läraren speciellt viktig därför att matematik i huvudsak lärs ut i skolan. Samtidigt är det viktigt att matcha lärarens speciella förmåga med undervisningsuppgiften. Här kan vi minnas att det under en tid såg helt annorlunda ut i svensk lärarutbildning. Blivande grundskollärare var tvungna att välja antingen svenska-samhällskunskap eller matematik-naturvetenskap och när platserna tog slut på förstnämnda inriktningen placerades de svagaste blivande lärarna i inriktningen mot matematik-naturvetenskap. Alla förstår nog att detta kan ha påverkat de svenska resultaten.

Hanushek har alltså i flera studier visat vad som inte ger bättre resultat. Det finns inte något samband mellan effektivitet hos en lärare och dagens lärarutbildning i USA, och det ger därför inte bättre effekt att ge mer lärarutbildning eller mer fortbildning till svaga studerande. Inte heller höjer det resultatet för elever i minoritetsgrupper att anställa lärare med minoritetsbakgrund. Att höja lönerna generellt är en dyr åtgärd som har liten effekt på inläringen. Det är bättre att belöna de lärare som verkligen höjer elevresultat. Det är inte klarlagt om de lärare som stannar i yrket är bättre än de som lämnar yrket. Möjligen kan de som lämnar yrket ha haft ett sista år som varit speciellt påfrestande för dem.¹⁸

Ingersoll

En annan amerikansk utbildningsforskare är Richard Ingersoll, och han konstaterar att lärare i USA nu är fler än tidigare, äldre än tidigare, mindre erfarna än tidigare, oftare är kvinnor och etniskt är mer olika än tidigare.¹⁹ Att lärarna både är äldre och har kortare erfarenhet i yrket beror på att de utbildar sig till lärare senare i livet. Däremot ser han inte någon skillnad i undervisningsförmåga. Han pekar på olika trender i USA. Antalet lärare har gått upp kraftigt mellan 1980–2020, och på grund av ändrad befolkningssammansättning har det uppstått fler skolor där eleverna har låg socioekonomisk nivå. STEM-ämnena (science, technology, engineering, mathematics) betonas mer vilket har lett till ökad efterfrågan på lärare i naturvetenskap, teknologi och matematik. De skolor som har svårt att rekrytera personal är främst innerstads- och landsbygdsskolor. En annan trend är att många lärare lämnar yrket inom fem år. Av de här skälen finns det inte något tydligt samband mellan lärarens ålder och erfarenhet. I det stora hela blir lärarkåren mindre erfaren, eftersom lärarna stannar i yrket allt kortare tid, och det hela tiden måste nyanställas lärare.

Eftersom det förekommer stor personalomsättning har allt fler skolor inrättat permanenta introduktionsprogram för nyanställda lärare. Dessa program brukar omfatta regelbunden kontakt med en lärarkollega som mentor och med skolledare. Sådana program kostar pengar, men det är ännu dyrare att behöva nyanställa. Ingersoll menar att det ställs höga krav på lärare men att man inte ger dem motsvarande möjlighet att påverka sin arbetsituation. Han tror inte att det är dokumentation eller testande av elever som driver iväg lärare men däremot att lärare rent allmänt har för lite eget inflytande. Detta är en situation som vi känner igen från svenska förhållanden. Ingersolls rekommendation i "The Wrong Solution to Teacher Shortage" är att man inte bör koncentrera sig på nyrekrytering utan på att stödja lärare så att de stannar kvar.²⁰ Man kan i detta sammanhang påminna om en McKinsey-rapport från 2010 som beskriver att skolsystem på olika nivå behöver använda olika metoder för att förbättra sin kvalitet. Ett skolsystem som har låg nivå behöver tydliga anvisningar i allt, medan system på hög nivå bör lämna stor frihet åt lärarna.²¹

Ingersoll tar också upp problemet med att lärare kan undervisa i ämnen som de inte har studerat, vilket kan ge intrycket att de är utbildade. Han tror att problemet beror på rektorer som inte respekterar ämneskunskap, vill spara pengar och därför struntar i att matcha lärarens ämnesprofil med undervisningsuppgiften. När man behandlar lärare så, får man svårt att hålla kvar dem i yrket. Detta problem har vi även i Sverige. Ju mer en blivande lärare kan välja ämneskombinationer som inte motsvarar skolornas behov, desto större risk att behörigheten inte gäller undervisningsämnet. Värst var detta under 1990-talet och början av 2000-talet, då blivande lärare hade maximal valfrihet att kombinera ämnen.

Chetty

Ytterligare en forskare från USA, Raj Chetty, menar att det är bevisat att lärare kan höja elevers testresultat, men han frågar sig om det också finns något samband mellan elevers testvärde och hur det går för dem i livet, dvs. hur lärare påverkar elevers framtid.²² Man har länge sett ett samband mellan hur det går i förskolan för ett barn och vilka vuxna som har fast jobb, har utbildat sig, är gifta och har eget hus. Chettys undersökningar har gett samma resultat som Hanusheks, nämligen att bättre lärare höjer elevers framtida lön och att man kan observera en effekt av så lite som ett år med en exceptionell lärare. Precis som Hanushek säger Chetty att om ett land skulle avlägsna de svagaste lärarna och sätta in medelgoda lärare skulle detta betyda oerhört mycket för elevernas resultat. Hans slutsats är att goda lärare skapar ett substantiellt ekonomiskt värde för ett land och att elevers testresultat kan användas för att identifiera vilka lärare som är skickliga.

Det finns all anledning att anta att dessa tre amerikanska forskares resultat är relevanta för svensk skola. De likheter som finns mellan ländernas lärarutbildning och lärarrekrutering talar starkt för att den betydelse av skickligare lärare som Hanushek talar om har en motsvarighet för svensk ekonomi.

Latinamerika och Ostasien

Hanushek och Woessmann gräver djupare i sambandet mellan kvalitet i undervisning och ett lands ekonomiska utveckling i *The Knowledge Capital of Nations*.²³ De pekar på en klar korrelation mellan ett lands utbildningsväsende och dess ekonomiska utveckling och tar de östasiatiska länderna Sydkorea, Hongkong, Taiwan och Singapore som exempel. De hade alla på olika sätt varit indragna i andra världskriget och Sydkorea dessutom i Koreakriget. De startade sin utbildningsmässiga och ekonomiska expansion från en låg nivå runt 1960. Samhällskulturen i de här länderna lade stor vikt vid de ungas utbildning. Eftersom kunskap hade hög prestige, hade också lärare det. I de internationella TIMSS-undersökningarna (Trends in International Mathematics and Science Study) av matematik och fysik slog de östasiatiska länderna världen med häpnad på 1990-talet genom sina fina resultat, och de ligger sedan dess i topp i matematik, naturvetenskap och läsförståelse i PISA.

Forskarna jämför sedan med Latinamerika där man runt 1960 hade ett utbyggt system för låg-, mellan- och högstadium och man var på väg att bygga ut gymnasienivån. Ambitionen var att skolor skulle finnas även i avlägsna hörn av länderna. Emellertid skedde utbyggnaden utan

att tillgången på kvalificerade lärare höll samma takt som byggandet av skollokaler. När Hanushek-Woessmann jämför de båda geografiska regionerna ser de att ett år i en ostasiatisk skola kan ge lika mycket tillväxt i kunskap som tre eller fyra år i Latinamerika. Det är med andra ord inte antalet skolår som är det viktiga utan kvaliteten, och denna beror i sin tur i hög utsträckning på lärarnas kvalitet. Författarna trycker på att politiker borde bry sig mer om skolans kvalitet än de brukar göra, eftersom skolans kvalitet ger högre ekonomisk nivå, mer skatteintäkter och stabilare finansiering för välfärd.²⁴

Skillnaden kan också beskrivas som en skillnad i samhällsvärderingar. I Ostasien värderar man kunskap och ansträngning, medan Latinamerika strävar efter jämlikhet. Sverige kan sägas ha utmärkts av protestantisk arbetsmoral och varit östasiatiskt i utbildningsfrågor fram till 1960-talet. Sedan infördes grundskolan, där jämlikhet var en viktig faktor och kunskap inte längre det tydliga målet. Detta kan liknas vid att Sverige blev mer latinamerikanskt.

Ahlgren

Det finns som nämnts ett stort antal rapporter om lärarutbildning också i Sverige.²⁵ En rapport som är relevant för den här undersökningen är den av ekonomen Jesper Ahlgren från 2015.²⁶ Precis som i USA kan han i Sverige se att lärarbehörighet inte har något samband med skicklighet eller goda elevresultat. Det finns till och med ett svagt negativt samband mellan lärares behörighet och elevers resultat. Att införa lärarlegitimation ökade kostnaderna utan att ge bättre studieresultat. Ahlgrens sammanfattning är bister. Det som behöver göras är att

1. avskaffa lärarlegitimationen
2. minska antalet platser på lärarutbildningen
3. öppna alternativa lärarutbildningar
4. korta tiden i lärarutbildningen
5. locka studerande från andra inriktningar
6. möjliggöra för personer från andra fält att bevisa sin kompetens utan att gå lärarutbildning.

Här kan det vara lämpligt att skjuta in en parentes för att kommentera begreppen behörighet och legitimation. Ahlgren pekar som Hanushek indirekt på problemen med ämnet pedagogik och med en lärarutbildning som inte gör studenterna till skickliga lärare. Dessutom uppstår problem när lärarutbildningen tar in studenter på låg nivå och låter dem "strömma igenom", därför att deras "studentpeng" behövs. Det är obegripligt att den borgerliga regeringen införde lärarlegitimation baserat på en lärarutbildning som man upprepade gånger hade kritiserat offentligt.

Heller Sahlgren och Jordahl

Två svenska forskare med relevans för frågan om lärarförsörjning är nationalekonomerna Gabriel Heller Sahlgren och Henrik Jordahl.²⁷ Deras resultat motsäger flera "sanningar" i svensk skoldebatt, exempelvis att man ska satsa på svaga elever snarare än på duktiga, med argumentet att de senare alltid klarar sig ändå. Forskarna säger att det ger fem gånger mer till landets ekonomi om skolpolitiken inriktas på att en högpresterande elev får utveckla sina

färdigheter än att en svag elev lyfts upp till en medelnivå, vilket alltså ifrågasätter den jämlikhetspolitik som under lång tid stått i förgrunden i Sverige.²⁸ Forskarna föreslår vidare att man stärker friskolorna, eftersom städer med friskolor har högre resultat än motsvarande städer utan friskolor. De pekar också på att resultatet skulle stiga om elevstyrd undervisning fick stå tillbaka för lärarledd. Deras resultat pekar åt samma håll som Hanusheks. Högre resultat är inte knutet till mindre klasstorlek, vilket är en spridd uppfattning.²⁹ Författarna visar med hänvisning till internationell forskning på fem sätt att höja resultatet i svenska skolor:

1. Inrätta fler friskolor vilket ger konkurrens och höjer resultatet.
2. Inför centrala avgångsprov eller examina.
3. Ge ökad undervisningstid.
4. Ge läxor men väl valda.
5. Använd mer lärarledd undervisning som pedagogisk metod.

Forskarna har genomfört simuleringar liknande Hanusheks, och deras resultat visar att Sveriges BNP skulle ha varit högre om de här åtgärderna hade vidtagits. De tar som exempel att om svenska elever presterat lika bra som Singapores skulle vår årliga tillväxt öka med 0,4 procentenheter per år, vilket kanske inte låter mycket. Men med effekten ränta på ränta beräknar de att med en sådan tillväxt sedan början av 1960-talet hade varje svensk i genomsnitt haft drygt 100 000 kronor mer i årsinkomst 2016.

Heller Sahlgren och Jordahl har också skrivit rapporten "Skattenytta i skolan" som inleds med konstaterandet att Sverige lägger 357 miljarder årligen på utbildning utan att kräva att den satsningen är effektiv.³⁰ Summan motsvarar var sjunde skattekrona och 13,4 procent av BNP, vilket är betydligt mer än EU:s genomsnitt på 9,4. De har också undersökt sambandet mellan resurser och elevernas resultat i Stockholms grundskolor. De finner inget samband mellan resurser och resultat. De undersöker också vad friskolorna betytt för kostnaderna för utbildning, och det visar sig att friskolor sänker kostnaderna. Samtidigt upprepar de att om Sverige hade bättre kunskapsstillväxt skulle den ekonomiska tillväxten öka.

Grönqvist, Vlachos och Fredriksson

Två andra svenska nationalekonomer, Erik Grönqvist och Jonas Vlachos, använde 2016 gymnasiebetyg kombinerat med data från den militära mönstringen för att studera vad som hänt inom lärarutbildningen under de senaste decennierna. Mönstringen ger besked beträffande bland annat kognitiv förmåga och ledarskapsförmåga.³¹ De lärarstuderandes resultat hade sjunkit mycket märkbart på de studerade områdena, nedgången i IQ bland svenska lärare hade varit snabb, och forskarna konstaterar att lärarlönerna samtidigt hade sjunkit.

En intressant konsekvens är att det ger bra resultat att matcha vissa lärare med viss grupp. En och samma lärare kan ha olika effekt på olika grupper. Alla lärare är inte lika och inte heller alla elever. Enligt undersökningen är högpresterande pojkar de som allra mest behöver kognitivt högpresterande lärare. Utrikesfödda elever och flickor behöver mer än andra elever lärare med goda ledaregenskaper. Vissa lågpresterande grupper kan få bra resultat med relativt lågpresterande lärare. Konsekvenserna av de här resultaten är rimligen att det borde tillåtas att grupper sätts ihop på olika sätt i grundskolan samt att olika typer av lärarutbildning erbjuds.

Nationalekonomen Peter Fredriksson (inte samma person som varit generaldirektör för Skolverket) och Jonas Vlachos skärskådar reformer på utbildningsområdet och påpekar att det blivit dyrare och mer osäkert att utbilda sig till lärare. Det introduktionsår som har införts är otillräckligt finansierat, och alla nyutbildade lärare erbjuds inte ett sådant år. Lärares arbetsuppgifter innehåller allt fler inslag som inte har med undervisning att göra. Kravet på lärarlegitimation fördröjer lärares etablering på arbetsmarknaden och orsakar den blivande läraren ytterligare kostnader. Föräldrar och elever har idag dessutom möjlighet att anmäla lärare, vilket för lärare leder till osäkerhet och ökat behov av dokumentation.³²

Den forskning som i första hand har visat sig relevant för den här rapporten är utförd av nationalekonomer och inte pedagoger. Det ska därför nämnas att Sverige investerar mycket stora summor i forskning på fältet utbildningsvetenskap utförd av pedagoger. Under perioden 2017–2019 fick det utbildningsvetenskapliga området en miljard kronor från Vetenskapsrådet och 230 miljoner från andra externa finansiärer.³³ För de frågor om lärarutbildningens effektivitet som är av intresse här har utbildningsvetenskaplig forskning inte varit till någon större hjälp.

Riksrevisionen

Vad säger svenska myndigheter, fackföreningar och andra berörda om hur den svenska lärarutbildningen fungerar? Sverige har fyra breda lärarutbildningar: grundskollärare, ämneslärare, förskollärare och yrkeslärare, och dessutom finns mindre utbildningar som exempelvis speciallärare, och alla inriktningar har gett upphov till ett stort antal rapporter. Det råder en påtagligt stor samstämmighet kring vilka problemen är. Den stora frågan är varför det skrivs så många rapporter när sedan inget – eller nästan inget – görs.

Att styra utbildning till ämneslärare (2020:15) är en rapport från RiR, som jämför lärarutbildningar vid olika lärosäten.³⁴ Man nämner att kritik funnits länge, understryker att det är svårt att mäta kvalitet men undviker den avgörande frågan om pedagogikämnet och den obligatoriska utbildningsvetenskapliga kärnan. Man noterar att ingen har det samlade ansvaret över de undersökta lärarutbildningarna. Lärosäten lämnar allt mer modellen med långa ämneslärarutbildningar, dvs. de som omfattar både ämnes- och pedagogikstudier, eftersom de är ekonomiskt ohållbara, och ämneslärare läser in sin ämnesbehörighet innan de påbörjar den pedagogiska utbildningen.

Det sägs i rapporten att ämneslärarutbildningen kostar 1,4 miljarder per år och att den är kritiserad av studenterna. Fokus i rapporten ligger på hur lärosäten tar beslut och inte på utbildningens attraktivitet eller ändamålsenlighet. Lärosätena rekommenderas utveckla sin styrning och upprätta en klarare ansvarsfördelning. Man påpekar hur svårt det är att få en överblick över lärarutbildningarnas ekonomi, eftersom olika lärokurser klassificeras olika vilket ger olika "studentpeng", något som nämnts ovan. Det kommenteras också att högskolor inte följer upp om fördelningen av resurser är optimal.

Ytterligare en beskrivning av problemen är *Statens dimensionering av lärarutbildningen. Utbildas rätt antal lärare?* också genomförd av RiR.³⁵ Där påpekas att staten genom regleringen av lärarutbildningen har påtagit sig ansvaret att tillhandahålla rätt antal lärare med rätt kompetens. Samtidigt saknas nationell samordning. RiR finner att lärosätenas

dimensionering mer beror på deras behov av pengar från lärarutbildningen än på faktorer som skolornas efterfrågan på viss typ av lärare. När ett lärosäte bestämmer sig för att ansöka om examenstillstånd baserar det sig ofta på lokalt tillgängliga lärarresurser och förväntat antal sökande, och avvägningarna är ofta regionala. Det aktuella problemet ligger i ett svagt intresse från studenterna. Fast det rör sig om en nationell kris, motsätter sig lärosätena att staten lägger sig i innehållet i utbildningarna. Trots den kraftiga kritik som riktas mot lärarutbildningarna hävdar dessa att de står för autonomi och professionalism. RiR menar att det är svårt att lösa nödvändig samordning inom dagens system. Inget lärosäte vill "ge bort" någon lärarutbildning, eftersom man konkurrerar om studenter med andra lärosäten.

UKÄ

I en rapport från 2008 redovisas en uppföljning av lärarutbildning utförd av Högskoleverket, föregångare till Universitetskanslersämbetet, UKÄ. Den är mycket kritisk.³⁶ Det har gått några år sedan rapporten skrevs men många av observationerna är ännu giltiga. Det påpekas att lärarutbildningen är landets i särklass största yrkesutbildning och utgör basen vid små högskolor. Studenternas beredvillighet att flytta är låg men detta borde inte få vara avgörande för etablering av högre utbildning. Trots spridning av lärarutbildningar över landet bedrivs utbildningen ändå inte sällan på distans. Internationella inslag i utbildningen är obefintliga både i fråga om kursböcker och utbyte av lärare och studenter. Den lägsta nivå som studenter tas in på är oacceptabelt låg, och lärarutbildningen skiljer sig från andra högskoleutbildningar också genom att kravnivån i själva utbildningen är låg. Det ifrågasätts om de lärarstuderande får tillräcklig kunskap om något så grundläggande som hur de ska stödja elevernas utveckling inom läsning, skrivning och matematik. Lärosätena lägger upp utbildningarna på olika sätt, vilket försvårar samarbete mellan högskolor. Att man för olika kurser anlitar olika lärare som var och en har få lektioner på en viss kurs får till följd att det är svårt för de studerande att se helheter. Ett stort antal tvärvetenskapliga kurser försvårar vetenskaplig fördjupning och progression. Dessa drag utmärker ännu utbildningarna.

Verksamhetsförlagd utbildning, VFU, dvs. praktikdelen av den pedagogiska utbildningen, har också utvärderats av UKÄ.³⁷ Detta är den del av lärarutbildningen som de lärarstuderande helhjärtat uppskattar. Inom VFU är problemen att det finns för få handledare på skolorna, att dessa är dåligt förberedda inför sin uppgift och att de inte får tillräcklig ersättning för sitt arbete. Dessa omständigheter kan leda till att de blir mindre benägna att lägga ned tillräckligt med arbete på studenterna. Enligt en utvärdering får de lärarstuderande i genomsnitt 4,7 handledartimmar per vecka, men variationen är stor. 82 procent av de lärarstuderande får individuell handledning och de övriga får handledning två och två. Minst handledning får förskol- och yrkeslärare. Många lärarstuderande läser VFU på distans, vilket väcker frågor hur man ser på praktikens betydelse i en utbildning där det personliga agerandet är så viktigt. Det förekommer praktiskt taget inte att någon lärarstuderande underkänns i VFU.

Lärarutbildningarna. Studenter och examinerade 2011/12 – 2021/22 är ytterligare en utredning från UKÄ. Läsåret 2011–2012 antogs till lärarutbildning 12 790 studenter.³⁸ De flesta, nämligen 4 600, studerade för att bli ämneslärare, och av dem hade en fjärdedel antagits till den pedagogiska treterminsutbildning som kallas Kompletterande pedagogisk utbildning, KPU. Den utbildningen är avsedd för studenter som har avslutat sina ämnesstudier och sedan skaffar sig lärarbehörighet genom en pedagogisk utbildning.

År 2022 sökte till lärarutbildning 15 400 behöriga förstahandssökande varav 11 400 antogs. Något färre började och ännu färre stannade kvar i utbildningen trots minskande krav för att bli högstadielärare. För att öka antalet lärare har flera vägar öppnats till behörighet. Man har rekryterat studenter med forskarexamen i naturvetenskapliga ämnen, och de kan få lärarbehörighet på ett år inklusive en sommartermin. De får dessutom månadslön under studierna. Redan verksamma lärare rekryteras till individuellt upplagd lärarutbildning som kan ses som en blandning av lärarutbildning och arbetsmarknadsåtgärd. En typ är programmet Vidareutbildning av yrkesverksamma lärare utan behörighetsgivande examen, VAL, där den lärarstuderande arbetar och studerar samtidigt och följer en individuell studieplan. Det finns också en Kompletterande utbildning för personer med utländsk lärarutbildning, ULV, som likaså bygger på en individuell studiegång. För yrkeslärare finns programmet SÅL, Särskild lärarutbildning för lärare i yrkesämnen. Lärarstuderande med lång yrkeserfarenhet och lärare i estetiska ämnen kan få gå Förkortad KPU, vilket innebär att en treterminers utbildning ges under 12 månader med en aktivitetsgrad på 125 procent.

Ämnes- och grundskollärarutbildningen har högst andel avhopp av alla yrkesexamensprogram i svensk högre utbildning och dessutom förekommer avhopp under alla terminer. Ser vi på avhopp under första året ligger de enligt tidningen *Vi lärare* i genomsnitt på osannolikt höga 40 procent.³⁹ Både landet som helhet och enskilda studenter förlorar resurser på utbildningar som inte leder till framtida yrkesaktivitet, och studenterna förlorar dessutom värdefull tid.

Lärarstuderande är alltså den studentgrupp som oftast hoppar av sin utbildning, och män hoppar oftare än kvinnor. Olika högskoleorter skiljer sig åt när det gäller avhopp, och olika lärarutbildningar har olika höga krav, men det märks en tendens hos lärarutbildarna att anpassa kraven i utbildningen till den nivå som sökande med lägre förkunskaper kan klara, just för att minska avhoppet. Det finns ett starkt incitament för institutionerna att undvika avhopp och att se till att studenterna blir godkända. Som för alla studenter erhåller högskolan hälften av "studentpengen", när den blivande läraren registreras på kursen, medan den resterande delen erhålls först när studenten blivit godkänd.

Avhoppet är en väsentlig aspekt av bedömningen av lärarutbildningarna. I en annan rapport från UKÄ betonas att de studenter som tas in med låg meritpoäng också är de som tenderar att hoppa av utbildningen.⁴⁰ Dessutom kostar svaga studenter mer än andra, eftersom de behöver stödundervisning och fler examinationstillfällen. En ESO-rapport från 2013 påpekar också att studier som inte leder till en kvalifikation ska ses som en samhällskostnad också på grund av den inkomst och de skatteintäkter som studenten inte skapar, när studenten inte förvärvsarbetar.⁴¹

För att illustrera varför lärarutbildning är viktig för högskolor i det finansieringsystem som vi har kan man nämna att om man gör ett överslag med antagandet att 14 000 studenter tas in på lärarutbildningen och att 40 procent hoppar av under första året så förlorar högskolorna och universiteten statsbidrag om drygt 120 miljoner, när de går miste om den så kallade helårsprestationen, ersättningen för att studenten tar sina poäng under läsåret. Om 2 000 hoppar av under VFU:n förlorar institutionerna 113 miljoner. Det är anmärkningsvärt att ingen lärarutbildning har profilerat sig genom en effektivare och mer populär lärarutbildning.

För ämneslärare på högstadiet och gymnasiet har det som nämnts blivit allt vanligare att studera den pedagogiska delen av lärarutbildningen inom treterminsutbildningen KPU. Denna innebär att ämnesstudierna sker före de lärarrelaterade studierna, men innehållet i KPU är inte annorlunda än andra studier vid lärarhögskolor. KPU har dock bättre genomströmning än annan lärarutbildning, vilket inte är överraskande, eftersom de studenter som tas in redan har avslutat en akademisk grundexamen och alltså är vana vid akademiska studier.⁴² För de här studenterna, som är i slutfasen av sin utbildning, är finansieringen av studierna ett problem och olika stödmodeller prövas.

UKÄ:s utredare konstaterar att svensk lärarutbildning står inför ett dilemma. Vill man ta in många studenter eller vill man anta färre men bättre studenter? Ökningen av antalet lärare i skolan har genomförts genom att man har sänkt kraven på blivande lärare. UKÄ:s rapport diskuterar betyg, antagning och avhopp, baserar sig på statistiskt material men undviker innehållsfrågor. Här saknas frågan om själva lärarutbildningen har god kvalitet, om skolor är en attraktiv arbetsplats och om elever lär sig bättre med duktigare lärare. Man skulle kunna säga att rapporten beskriver ramen för "produktionen" av lärare men diskuterar inte vilken kvalitet produktionsapparaten åstadkommer och vad syftet med produkten är. Det är som om lärare bara "ska finnas" eller snarare "inte saknas" i samhällsmaskineriet.

När UKÄ utvärderar lärarutbildning utgår man från de läroplaner som lärarutbildningarna själva upprättat för sin verksamhet. Myndigheterna är medvetna om att det finns problem, vilket kan utläsas av *Lärarutbildningarna: Kvalitet, utmaningar och strategier 2016–2022*.⁴³ Där talas om "bristande vetenskaplig och professionsrelaterad kompetens, knappa resurser för forskning och forskarutbildning, svag forskningsanknytning samt otydlig konstruktiv länkning och koppling mellan teori och praktik". Det talas också om otydlig ansvarsfördelning, otillräcklig samordning och splittrade utbildningar. Man ser problemet med akademiseringen av lärarutbildning, och det påpekas att samordningen mellan teori och praktik är låg och att utbildningarna har svårlösliga problem. När högskolan rekryterar lärare till blivande lärare väljer man personer med doktorsgrad trots att dessa sällan har aktuell professionskompetens för det stadium och det ämne som de lärarstudierande förbereder sig för, och när man rekryterar framgångsrika lärare som har aktuell kompetens har dessa sällan eller aldrig doktorerat. Inom lärarutbildning tenderar teori och praktik vara skilda åt. Detta ställs på sin spets i yrkeslärarutbildningen med mer än 200 yrkesämnen och i förskollärarutbildningen där få lärare har disputerat. Det konstateras att den vetenskapliga förankringen i den didaktiska utbildningen är speciellt svag.

En intressant aspekt av rapporten är att rapportförfattarna kommer från lärarutbildningsvärlden och utgår från att man ska fortsätta med den nuvarande modellen trots att den i decennier har visat sig inte fungera. Alla som bidrar till rapporten utgör en del av den värld som kritiserar, vilket inte minst syns när man skriver att lärarutbildningen ska ha tydlig koppling till den akademiska strukturen, medan man inte ställer sig frågan vilken roll beprövad erfarenhet skulle kunna ha i den praktiska lärarutbildningen.

Rapporten *Antagning till högre utbildning höstterminen 2022* ger detaljer om lärarutbildningen.⁴⁴ Hösten 2022 antogs 4 118 studenter för utbildning till grundskollärare, 3 464 till ämneslärare, 2 764 till förskollärare, 847 till KPU och 395 till yrkeslärare. Rapporten visar också att antalet antagna till lärarutbildning har ökat avsevärt de senaste tio åren vilket befäster bilden av att man ser till antal studenter snarare än deras meritering.

Skolverket

Också Skolverket har skrivit om lärarrekrutering, nämligen i *Läraryn 2021*.⁴⁵ Rapporten talar om att runt 72 procent av lärarna i svenskt skolväsende är behöriga. Den största nyheten i rapporten är att man skriver ner den beräknade kommande lärarbristen från runt 40 000 till 15 000 tjänster. Anledningen är att man räknar med färre unga personer i skolåldern. De platser i landet där man räknar med lärarbrist är i första hand storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö. De snabba omsvängningarna och nedskrivningen i prognosen om lärarbrist får betraktaren att undra över förmågan att göra prognoser. Och vilken av siffrorna man ska lita på.

Skolverkets prognos visar att det finns mycket stora möjligheter att få anställning för alla typer av lärare. Bristen är speciellt stor för högstadie- och yrkeslärare. Rapporten nämner också att det finns 47 000 lärarutbildade personer i Sverige som inte arbetar som lärare och benämner dessa en outnyttjad resurs. Runt 18 000 av dem arbetar dock inom utbildning utanför den offentliga skolan, och övriga främst inom vård eller offentlig förvaltning.

Skolverket använder i sin rapport en rad omskrivande termer som antyder att situationen är känslig. Man talar inte längre om avhopp utan på "kvarvaro". "Pedagogisk högskoleexamen" betyder genomgången lärarutbildning utan efterföljande legitimation, och "lärarbenägenhet" avser en lärarutbildad person som planerar att verkligen börja arbeta som lärare och stanna i yrket åtminstone några år.

IFAU

Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering, IFAU, har publicerat en rad rapporter om utbildningsfrågor. Rörligheten bland högstadie- och gymnasielärare har ökat framför allt i större städer. Runt tolv procent av en undersökt lärargrupp slutar sin anställning varje år antingen för att lämna yrket eller för att byta skola. Fördelen med rörlighet är att det kan åstadkommas en bättre matchning mellan lärare och elever, men nackdelen är att nyanställning orsakar kostnader och leder till lägre kontinuitet.⁴⁶

IFAU har också undersökt hur lärarlönerna utvecklats. Sverige har numera individuellt satta lärarlöner. Följden har blivit att för en del av lärarkollektivet är lönerna sammanpressade medan lönerna för vissa kategorier lärare har stigit rejält. Främst har lönerna höjts för nyanställda lärare, lärare som är villiga att flytta, lärare i matematik och naturvetenskap med hög kognitiv förmåga samt lärare i vård och omsorg. Friskolereformen har bidragit till höjningen av lärarlönerna också för offentliganställda lärare i kommuner med friskolor, men lärarrekrutering fortsätter att vara ett stort problem.⁴⁷ I en IFAU-studie påpekas det dock att lärarutbildning generellt ger en negativ avkastning på studentens investering i högskoleutbildning, och dessutom finns klagomål på den arbetsmiljö de möter i sitt arbetsliv.⁴⁸ Kort sagt ställer IFAU frågan varför någon vill bli lärare.

Här kan vi skjuta in en observation om lärarlönerna i Sverige. Det finns i forskningslitteraturen ett klart samband mellan höga lärarlöner, hög värdering av kunskap och höga elevresultat. Att vi har fått höjda lärarlöner i Sverige beror dock inte på det sambandet utan på att läraryrket har sjunkit i attraktivitet och att det har uppstått en brist, vilket har gjort att skolor har tvingats erbjuda höga löner för att överhuvudtaget få personal. Höjda löner för enskilda lärare betyder därför inte att läraryrket har fått högre status. Alla vet att varken lärarutbildningens kvalitet eller arbetsförhållandena i skolan har förbättrats.

LUK

Läraryrkskonventet, LUK, samlar lärarutbildare, och de beskriver själva sina lärosäten som mycket olika. De vet att lärarutbildningen inte ger praktiska kunskaper och konstaterar att ju mer teoretiskt kunniga studenterna är, desto mer kritiska är de till lärarutbildningen. Mest kritiska är blivande ämneslärare för högskolan och gymnasiet. Lärarkonventet har låtit skolforskaren Emil Bertilsson sammanställa enkätsvar i *Tidigare lärarstudenters syn på lärarutbildningen. Analys av Läraryrkskonventets alumnenkäter 2017, 2015, 2013, 2011*.⁴⁹ Av materialet framgår att lärarutbildarna inte är omedvetna om utbildningens problem, men de föreslår inga reformer. Som kommentar kan därför skjutas in att det torde vara fåfängt att tro att området skulle kunna reformera sig självt. Initiativet till förändring måste komma utifrån.

Läraryrksföreningar

Färdighetsföreningen Lärarnas Riksförbund, LR, publicerade 2012 *Läraryrkets attraktionskraft på fallrepet*, där läsaren får ett perspektiv på hur förhållanden var för något decennium sedan.⁵⁰ Lärarlönerna 2012 hade fått sjunka jämfört med andra liknande yrken, och svenska gymnasielärare hade låga löner jämfört med kollegier i andra europeiska länder. Gymnasielärares lön hade också urholkats i jämförelse med förskollärares. Idag har vi som nämnts fått kraftigt ökade löner för vissa kategorier lärare.

Rapporten sade vidare att söktrycket 2012 till lärarutbildning och yrkets status hade försämrats. Exempelvis 1982 kunde det finnas mellan fem och nio sökande per plats till lärarutbildning, men 2011 fyllde man knappt platserna. LR tar också upp en bristande respekt för lärarnas kompetens som manifesterade sig i att rektorer lät obehöriga personer undervisa eller satte in behöriga lärare på ämnen som de inte var utbildade för. LR sammanfattade genom att säga att den dåliga löneutvecklingen kombinerat med frånvaro av karriärmöjligheter hade lett till en kompetensflykt från läraryrket. Motiverade och högpresterande studenter borde lockas till yrket och sedan förmås att stanna. Söktrycket till utbildningen borde återskapas för att undvika ett haveri.

Den 2023 sammanslagna läraryrksföreningen Sveriges Lärare har tagit fram ett långt programmanifest med titeln *Läraryrks- och förskollärautbildningar för professionens och samhällets bästa*.⁵¹ Där nämns alla de problem som här tagits upp. Bland annat vill man ha högre minimikrav för antagning till lärarutbildning. Rapporten nämner också att det nu finns så många snabbspår att lärarutbildningen är svår att överblicka. Man kommenterar risken att betydelsen av legitimation urholkas.

Slutsatsen är att problemen är uppenbara för alla, men att statliga myndigheter och fackföreningar undviker att ge konkreta förslag till förändring av lärarutbildningens innehåll. De som skulle kunna ge konstruktiv kritik är lärarutbildarna i Lärarkonventet, men de tillhör den grupp som driver den politiskt-pedagogiska ideologi som här kritiseras och de vill inte ha någon förändring.

KAPITEL 3

Varför sker inget?

När vi nu konstaterat att det råder i det närmaste total enighet i beskrivningen av problemen, måste man ställa sig frågan varför inget sker. Här är våra hypoteser:

- Lärarhögskolornas pedagoger hävdar att man måste vara pedagog för att kunna ge synpunkter på området, och de har lyckats tysta kritiker från andra områden. De framstår som en ideologiskt sammansvetsad grupp som inte accepterar avvikande åsikter och håller sitt område i ett järngrepp.
- Skolans problem presenteras inte sällan som om de kunde lösas med mer forskning. Frågan är vilken forskning? Den pedagogiska forskning som dominerar idag har inte presenterat några lösningar på problemen, och samtidigt är det svårt att få lärarhögskolorna att ta till sig resultat från nationalekonomisk forskning.
- Lärarutbildningen är en så viktig "kassako" för mindre högskolor och för vissa regioner att ingen vågar föreslå förändringar.
- Skolor omtalas som en del av välfärdssektorn. Det vore bättre att tala om en skattefinansierad produktionssektor vars kvalitet och utfall är avgörande för Sverige som kunskapsnation och i förlängningen välfärdsstaten.
- I samband med stor flyktinginvandring har skolan utsatts för ökad stress, och politikerna kan uppfatta det som olämpligt att införa förändringar när skolan redan är pressad.
- Tidigare reformer har skapat reformtrötthet. Samtidigt har de reformerna inte höjt elevernas kunskaper och lärarnas skicklighet.

Ny lärarutbildning nödvändig

Sverige hade fram till 1980-talet höga intagningspoäng till lärarutbildning och hade ett läraröverskott så sent som på 1970-talet. Nu har Sverige lärarbrist, men siffrorna om hur stor bristen beräknas bli har varierat stort under de senaste åren. Skolverket talar som nämnts 2023 om en brist på 15 000 lärare under det kommande decenniet jämfört med en arbetsstyrka på runt 220 000. Detta har fått till följd att studenter med direkt låga meritpoäng tas in till lärarutbildning för att minska den aktuella och den framtida lärarbristen. Som nämnts räcker det idag med betyget E, det allra lägsta godkända betyget, för att vara behörig att antas.

Med andra ord rekryterar Sverige medvetet till den kategori lärare som Hanushek föreslår ska avskiljas från läraryrket. Den utbildningspolitik som har bedrivits har placerat Sverige, trots höga investeringar, i direkt motsatt läge mot de östasiatiska länderna. Ett annat sätt att uttrycka sig är att Sverige frivilligt har rört sig i riktning mot en latinamerikansk situation.

En viktig reform för att få högre elevresultat skulle vara att locka duktiga studenter att bli lärare genom att göra skolan till en attraktiv arbetsplats. För att det ska ske måste svensk utbildning reformeras i grunden. Frågan är vilka politiker som är beredda att ta itu med våra självförvållade problem. Att bygga förhoppningarna på att lärarutbildningarna själva skulle kunna förändra sig verkar inte vara en framkomlig väg, eftersom problemen är kända sedan länge och inget har gjorts.

I det följande beskrivs hur Sverige skulle kunna tänka kring en ny lärarutbildning. Som ny ram föreslår vi att den pedagogiska delen av lärarutbildningen minskas till ett år och att Sverige låter sig inspireras av den engelska reform som beskrivs senare och som förkortade lärarutbildningen, tilldelade praktiken dubbelt så många timmar som teorin och öppnade möjligheten att bedriva lärarutbildning också för andra aktörer än staten. De två varianter vi föreslår kan genomföras var för sig eller båda samtidigt. När det gäller innehållet i den teoretiska utbildningen föreslår vi att de obligatoriska kurserna inskränks till fyra och görs handlingsinriktade. De kurserna beskrivs längre fram i rapporten.

Alternativ lärarutbildning: Inger Enkvist

I *Ny lärarutbildning nu!* från 2020 finns exempel i England och USA på alternativa ettåriga lärarutbildningar som har ökat lärarutbildningens attraktivitet.⁵² För att använda den modellen behöver Sverige avskaffa bestämmelsen att endast den statliga treterminersutbildningen ger lärarbehörighet. Vi bör låta personer som har dokumenterad kunskap i undervisningsämnen studera en utbildning knuten till en viss skola. Vi bör uppmuntra regioner, industrier, skolföretag och andra att bygga upp lärarutbildningar med olika inriktning. Tillstånd att starta ettårig skolförlagd lärarutbildning kan ges av UHR. Syftet är att samtidigt vitalisera utbildningen, höja kvaliteten och tillgodose behovet av rekrytering.

För att en lärarutbildningsreform ska lyckas måste skolan göras till en attraktiv arbetsplats. För lärare är det attraktivt att ha elever som vill studera den kurs som läraren undervisar. Det måste därför göras förändringar när det gäller hur studiegrupper sätts ihop och i utformningen av läroplaner och skollagen. Om det inte är attraktivt att vara lärare kommer lärarutbildningen inte kunna dra till sig mer meriterade lärarstuderande.

I det förslag som här skisseras har den blivande läraren alltså redan dokumenterat sina kunskaper i undervisningsämnet. Man kan lämpligen ha intag till lärarutbildning varje hösttermin. Då kan man i mars ge ett inträdesprov i svenska, engelska och matematik för alla lärarkategorier. God behärskning av svenska är det huvudsakliga arbetsverktyget för en lärare. Provet bör vara detsamma för alla men gränsen för godkänt kan variera för olika utbildningar. När provet är godkänt börjar kontakterna mellan de sökande och de skolor som ordnar lärarutbildning. Det är viktigt att de blivande handledarna har förtroende för att de lärarstuderande kan bli bra lärare.

Själva utbildningen består av halvtidstjänstgöring under ett år som kombineras med halvtidsstudier och inleds med att de blivande lärarna i juli-augusti studerar en kurs i planering, läroplan och skoljuridik. Genom att finnas med vid skolstart ser de blivande lärarna hur erfarna lärare lägger grunden för årets arbete. De lärarstuderande ska alltså sköta sin egen undervisning och dessutom förutom att läsa kurser ingå i ämnesgrupper och

elevvårdskonferenser, besöka andra lärares klasser, observera och diskutera. Besök på andra skolor planeras in. Didaktik studeras i samband med lektionerna på skolan, demonstrationer, litteraturläsning och nätföreläsningar. Den blivande läraren studerar de fyra kurser som senare beskrivs och tenderar dem på nätet. Året avslutas med ett praktiskt undervisningsprov i en elevgrupp som läraren undervisat under året samt ett skriftligt nationellt prov i det eller de ämnen som läraren ska undervisa.

En nationell nämnd för inträdes- och examensprov inrättas kanske knutet till UHR. Den nya skolförlagda organisationen ersätter den brokiga skara utbildningar som nu finns. Lärarutbildningen sker vid enskilda skolor men det finns flera kvalitetskontroller: ämneskunskapen kontrolleras före själva lärarutbildningen av olika instanser; inträdesprovet kontrollerar nivån i svenska, engelska och matematik; kunskapen i undervisningsämnena redovisas specifikt vid de slutproven i slutet av lärarutbildningen; och den praktiska färdigheten vid undervisningsprovet.

Det finns fördelar med att knyta den praktiska lärarutbildningen till en viss skola och till att följa ett skolår. De blivande lärarna lär känna grundligt åtminstone en miljö, och under ett år kan de delta i de typiska inslag som ett skolår omfattar samtidigt som de får en inblick i andra skolor genom studiebesök. En fördel med att knyta utbildningen till en skola snarare än ett universitet är bland annat att man undviker den "verklighetschock" som studenter kan få.

Inspiration från England och Massachusetts

Reformer av den typ som har skisserats har genomförts på flera ställen runt om i världen, och här återges exempel från England och Massachusetts. Inom Storbritannien är England den region som mest har reformerat sin skola. Sedan 1990-talet har man genomfört kampanjer för att erbjuda stöd och uppmuntran till personer som kan tänka sig bli lärare, och inte minst har man infört ett antal ekonomiska stödprogram. För lärare i bristämnen och framför allt i STEM-ämnena skapades "a golden hello", dvs. en summa som personen fick när han eller hon började arbeta. En annan var att avskriva studieskulder när någon arbetat fem år som lärare.

England (dvs. inte Storbritannien) införde för några decennier sedan en viktig reform som innebar att lärarutbildningen skulle omfatta 180 timmar varav 120 skulle bestå av praktik. Detta var en radikal förändring. Man har ett inledande test i språk och matematik kallat *professional skills test*, PST, som har varit gemensamt för blivande lärare i hela landet. För något år sedan bestämde man att göra om provet till lokalt snarare än nationellt.

England var tidigt medvetet om problemet med en lärarrekrutering och valde att skapa många vägar in i yrket. De nya vägarna innebär i huvudsak att börja arbeta direkt och lära sig allt eftersom. Nu finns "School direct", som innebär att en person börjar arbeta och läser en lärarutbildning bredvid arbetet. "Teach first" lockar studenter från prestigeutbildningar att pröva på undervisning. "School-Centred Initial Teacher Training", SCITT, är en organisationsform där kommuner eller skoldistrikt slår sig samman och skapar en lärarutbildning där det även kan ingå samarbete med ett universitet. Ett syfte för en SCITT kan vara att dra blivande lärare till en viss region och hoppas att de stannar. Andra program är Graduate Teacher Programme, GTP; Registered Teachers Programme, RTP; och Overseas Trained Teachers Programme, OTTP. Det finns också "vanlig" universitetsbaserad lärarutbildning, men den drar allt färre sökande.

Vi ska här fokusera på en SCITT nämligen en lärarutbildningsgrupp som har namnet Oxfordshire Teacher Training och omfattar skolor i ett par kommuner nära Oxford. Avsikten med att skapa en sådan organisation var att skolorna ville försäkra sig om att kunna rekrytera tillräckligt många och tillräckligt bra lärare. Att skolor har lärarutbildning innebär att rektorerna kan lära känna de lärarstuderande och också påverka deras utbildning.

Den här SCITT ägnar en hel dag åt att lära känna de sökande innan de beslutar sig för att ta in någon. De sökande får göra en resumé, hålla en minilektion, samarbeta med andra och berätta varför de vill bli lärare. De ansvariga för antagningen menar att de på det sättet gör en insats både för skolorna, de sökande själva och för deras tilltänkta elever. Man tar bara in sådana sökande som man tror kan bli bra lärare. De blivande lärarna behandlas mer som arbetskraft än som studenter, och utbildningsåret är en sorts introduktionsperiod lika mycket som en kurs. De blivande lärarna får en halvtidslön, eftersom de gör ett halvtidsarbete. Utbildningen är intensiv, och den blivande läraren undervisar på halvtid, får handledning, läser kurser och går på studiebesök.

Storbritannien har som andra västländer svårt att hålla kvar sina lärare, och det påpekas att ju bättre skolan fungerar i alla avseenden, desto lättare är det att behålla goda lärare. Det gäller att ha en bra läroplan, bra typer av prov, bra skollag och bra rektorer. De engelska skolmyndigheterna har satt upp som mål att vara tydliga, effektiva och konsekventa. Skolan påverkas som andra arbetsplatser av att framför allt unga arbetstagare inte känner sig bundna till en viss arbetsgivare utan vill prova på nya uppgifter. Unga lärare kanske aldrig har avsett att vara lärare hela livet.

I USA har varje delstat sista ordet när det gäller utbildning inom sin stat. Delstater som Massachusetts har goda resultat, medan delstater framför allt i södra USA har lägre resultat. Vi ska här se på Massachusetts och speciellt staden Boston. Det är en stad med runt 30 universitet och många specialiserade sjukhus, och staden har en intellektuell, teknisk och konstnärlig profil. Man har samma problem med lärarutbildning som exempelvis Sverige, men en skillnad är att skoladministratörer ofta är högutbildade och starkt medvetna om betydelsen av utbildningskvalitet både för individerna och för samhället.

Förutom de traditionella universitetsbaserade lärarutbildningarna har det satts i gång en rad "residency-program", något som skulle kunna översättas som snabbspår. De nya utbildningarna är intensiva, innehåller mycket praktik och klaras av på ett år i stället för två. Dessutom finns det olika inriktningar. En utbildning kan vara inriktad på STEM-ämnen och en annan på "urban schools", dvs. skolor med starkt inslag av minoritetselever. Man räknar med att några av de lärarstuderande kommer att stanna vid den skola där de gör sin lärarutbildning.

Intensivåret inleds med en urvalsprocess som börjar i februari eller mars då företrädare för utbildningen träffar de personer som vill söka in. Man försöker matcha studenter med skolor och handledare. Vissa program kräver att de som antas till utbildningen sedan ska skaffa sig 75 timmar skolerfarenheter från klassrum, skolmatsal och gymnastiksal och av att vara rastvakt, innan utbildningen börjar i juni med en sexveckors sommarkurs. De utbildningar som är inriktade på "urban schools" har obligatoriska kurser i engelska som andraspråk. Alla lärare i delstaten måste göra ett inledande språkligt prov och ett avslutande prov i ämnesinnehåll.

Programmen kan heta Teach for America, Teach Next Year eller Boston Residency Program. En av lärarutbildningarna i Boston är inriktad på STEM-ämnena och dessutom experimentell. De lärarstuderande ska tänka igenom lektionsplanering som om det vore ett experiment och sedan göra en ny plan för hur "experimentet" skulle kunna lyckas bättre en annan gång. Andra vill bli skolentreprenörer och får träna sig i stort och smått för att kunna starta en skola. De får definiera vad de vill med sin skola, bestämma uppföranderegler, köpa tomtmark, förhandla med byggfirma och intervjua potentiella anställda. En färdighet som tränas är att skriva till föräldrar.

Sverige kan låta sig inspireras av de här utbildningarna. De genomförs på ett år, de är praktisknära, och de kan varieras för olika typer av ämnen och skolor. De fungerar som ett slags friskolor för lärarutbildning. Den intellektuella kvaliteten i ämnesundervisningen upprätthålls genom inledande och avslutande prov på delstatsnivå. Det finns en början till alternativa lärarutbildningsprogram i Sverige inom en organisation som heter Teach for Sweden.

Alternativ lärarutbildning: Eva Nisser

I *Ledarskap och lärande, En fristående akademisk ledar- och lärarutbildning* (2003) utpekas att nyckeln till framgång är lärarnas kompetens, inställning och arbetsvillkor och att det krävs en systemförändring i skolans ledning och organisation såväl i antagning som i utbildning av lärare.⁵³ En förebild har varit hur Handelshögskolan i Stockholm har växt fram.

Lärarutbildningarna och skolans styrdokument har oavbrutet förändrats under de gångna decennierna i förhoppning om att förbättra elevernas resultat, skolmiljön och yrkets attraktivitet. Några större positiva effekter har dock inte uppnåtts. Vi kan inte förvänta oss att de 28 lärarutbildningarna reformerar sig själva utan det krävs ett yttre tryck i form av en fristående lärarhögskola med frihet att erbjuda en helt annorlunda uppläggning.

Det är utopiskt att tro att institutioner förändras sig självmant. Är man övertygad om att skolan måste vila på progressivistiska eller konstruktivistiska perspektiv tror man helt enkelt inte att gedigen ämneskunskap, som kräver disciplin och hårt arbete, är det centrala för att ge elever en god utbildning. Det finns skäl till att alla de ovannämnda rapporterna pekar på problem men aldrig lösningar. Det behövs en lärarutbildning som bygger på forskning och beprövad erfarenhet om vad som är framgångsrikt.

Förslaget går inte ut på att stöpa om hela sektorn i ett slag utan på att riksdag och regering tillåter att en annorlunda lärarutbildning skapas för att se om åtgärderna leder till önskad framgång. Kostnaden ligger runt en till två procentenheter av den årliga statliga utbildningsbudgeten så den innebär inte något hot mot de befintliga utbildningarnas finansiering. Det krävs emellertid frihet och vissa lagändringar för att det ska gå att etablera en lärarutbildning som inte bygger på de nuvarande pedagogiska synsätten och som hanterar utbildningens teoretiska och praktiska delar på ett helt annat sätt.

Det centrala i denna utbildning är att

- alla lärare, oavsett på vilken nivå de ska undervisa, ska ha en akademisk ämnesutbildning i kombination med den rena yrkesutbildningen
- alla lärare ska ha en gedigen kunskap i ledarskap, konflikthantering, retorik, drama och neurovetenskap såväl som i skollag och skolplaner
- alla lärare ska ha mycket goda kunskaper i svenska (landets språk), engelska (vår tids lingua franca) och matematik (logikens språk)
- alla lärare ska ha en hög bildningsnivå.

En nyckel till en framgångsrik lärarutbildning är att teori och praktik varvas genom hela utbildningen. Studenten går från teori till att direkt pröva sina kunskaper i praktiken. För att det ska fungera kontrakteras kommuner och skolföretag som förbinder sig att aktivt samarbeta och se till att praktikdelen stämmer överens med de pågående teoretiska studierna. Handedarna måste få ersättning för sitt merarbete. De kontrakterade skolorna ges möjlighet att ta del av lärarhögskolans kurser, vilket bygger ett stabilt och långsiktigt samarbete.

Lärarutbildningen måste ge studenterna ledarskapskunskap, och detta omfattar allt från ledarskapets psykologi och management till att återupprätta läraren som en central gestalt i utbildningen. Utbildningskunskap, det vill säga didaktiska kunskaper och färdigheter, ska göra studenterna till professionella lärare, utbildare och ledare av rang.

Det ska finnas ett antagningssystem som bygger på att testa att de blivande lärarstudenterna har förvärvat goda ämneskunskaper och har goda kunskaper i svenska, engelska och matematik, och detta kombineras med ett anlagstest. Den här högskolan ska inte ha samma finansieringssystem som övriga lärarutbildningar och ska inte bygga på att studenterna tar sina poäng för att ekonomin ska gå ihop. Man ska inte behöva sänka kraven för att få finansiering. Den som utexaminerats från utbildningen kommer att vara så skicklig att studenten blir attraktiv på arbetsmarknaden och utbildningen blir intressant för duktiga och ambitiösa studenter.

En viktig del för en ny ledar- och lärarhögskola är att knyta forskning till den. I Sverige bedrivs relativt lite skolrelaterad forskning av hög kvalitet. Genom att skapa en närhet mellan skolforskarna, lärarna och studenterna ska förhoppningsvis en högre kvalitet i utbildningen skapas. Det är också önskvärt att knyta rektorsutbildning till denna nya högskola, då det behövs ett kunnigt och vitalt ledarskap precis som i andra sektorer i samhället.

Denna lärarutbildning borde kunna införas utan att skapa uppståndelse inom övriga lärarutbildningar genom att hålla volymen på 500 studenter. En sådan högskola skulle ändå skapa ett nödvändigt konkurrenstryck. Vi vet från andra områden att tunga system inte reformerar sig utan ett yttre tryck i form av konkurrens. Experiment ska alltid göras i liten skala, men internationella skolforskare som John Hattie och Andy Hargreaves bedömer detta som fullt möjligt, framför allt i ett land som Sverige. Om utfallet blir lyckat kan kompletteringskurser ges för att höja förmågan hos redan verksamma lärare. På så sätt går det att successivt förbättra hela lärarkårens standard.

Följande fyra kurser skulle kunna utgöra den teoretiska delen av lärarutbildningen för båda förslagen.

A Effektivt ledarskap i skolan, gruppsykologi och ämnesdidaktik

Lärare behöver lära sig hur ett ämne kan presenteras, hur grundfakta tränas in, hur repetition kan organiseras, hur elever med stora kunskapsluckor kan hanteras och hur lärare kan stimulera duktiga elever att gå fram. På det här området finns dels allmänna kunskaper ofta framtagna av psykologer, dels kunskaper och förslag knutna till ämnet i fråga. De blivande lärarnas inläring blir mer effektiv om exemplen knyts till ämnet i lärarens undervisningsämne. Nätundervisning är lämplig i didaktik när de lärarstuderande i ämnet i fråga är få och kanske utspridda i landet.

B Språkutveckling

Frågor om ordförråd, läshastighet och läsförståelse har fått en ny aktualitet. Det har blivit nödvändigt att sätta ett speciellt fokus på språkutveckling och det gäller alla elever. Lärare behöver veta varför det är viktigt med ordförråd, vilka tekniker som kan användas för att stärka ordförrådet, hur språkutveckling kan främjas inom ramen för olika arbetsuppgifter och hur framsteg kan mätas.

Elever med svenska som andraspråk behöver lärare som själva har en utmärkt språkbehandling. För de eleverna har läraren ett alldeles speciellt ansvar att vara väl förberedd och att bidra till begreppsbildning, precisering och nyansering. Elever behöver läsa och skriva varje dag både som en del av skolarbetet och av fritiden.

C Skollag, läroplan och betygssättning

I läraryrket ingår myndighetsutövning. Lärare måste därför känna till innehållet i skollagen och i läroplanen. De måste veta vad de får göra och vad de måste göra samt vilka uppgifter skolledare, speciallärare och skolhälsovård har. Betygsättning är myndighetsutövning och måste skötas korrekt. Alla vet att betygsättning inte är en exakt vetenskap, men lärare behöver veta hur de kan underbygga sina beslut på bästa sätt.

D Normbrytande beteende och våld inklusive hederskulturer

Svensk skola har blivit en brottsplats enligt Brottsförebyggande rådet i sin *Skolundersökningen om brott från 2022* och rapportboken *Brottsplats: Skolan från 2023*.⁵⁴ Bråk och tendenser till våld måste stävjas. Skollagen ger större möjlighet att ingripa mot elever som missköter sig än skolledare och lärare vågar använda. Föräldrars möjlighet att anmäla lärare och skolor till Skolinspektionen gör att det finns en tendens hos vuxna att mer skydda sig själva mot anmälningar än att lösa problem med vissa elever.

En kurs för blivande lärare bör inte bara beskriva hur våld kan yttra sig i skolan utan också vad lärare och skolledare kan, får och ska göra. Den bör ge framgångsrika exempel på hur skolor kunnat vända en besvärlig situation. Lärare bör tränas i ett antal sätt att svara på elever som inte accepterar lärarens auktoritet. En viktig aspekt är hur skolan ska handla inför tecken på hedersvåld och övervakning av flickor från bröder och föräldrar. Kort sagt behöver lärare tränas i förväg i hur de bör reagera i olika kritiska situationer.

KAPITEL 4

Vad bör vi göra?

Vår kritik mot dagens lärarutbildning består av flera element: den är dyr, den utbildar inte blivande lärare för de problem som finns, och den attraherar inte rätt studenter. Sverige har under flera decennier kraftigt ökat antalet platser i lärarutbildningen och samtidigt låtit meritnivån hos de personer som rekryteras till lärarutbildning sjunka. Tvärt emot sin tidigare utbildningshistoria har Sverige valt kvantitet i stället för kvalitet. I ljuset av Hanusheks och Chettys forskning är detta förutom en förlust i intellektuell kvalitet också en dålig ekonomisk affär för landet och för individerna. Vi beräknar utebliven tillväxt i dagens penningvärde, byggt på analysen av Heller Sahlgren-Jordahl, till drygt 60 miljarder kronor per år på grund av en för lågt hållen kvalitet på skolutbildningen. Det ter sig häpnadsväckande att inget radikalt görs för att förbättra situationen.

Vi menar att Sverige måste vända den här utvecklingen nu. Vi hade två inledande frågor som vi nu ska försöka besvara.

1. Vilka kostnader uppstår när man inte reformerar en statlig lärarutbildning som producerar medelmåttliga lärare år efter år?

Den aggregerade kostnaden är svår att beräkna men de samhällsekonomiska konsekvensernas lägsta nivå torde ligga runt 60 miljarder kronor årligen genom att vi inte ersätter de åtta procenten sämsta lärare med medelmåttiga. Ambitionsnivån borde självklart vara mycket högre än så och då skulle också tillväxten öka än mer.

Till det kan vi lägga de två exemplen ovan avseende kostnaden för avhopp från lärarutbildningen under det första året respektive under VFU som innebär en kostnad om minst ett par hundra miljoner årligen. Eftersom avhopp sker under utbildningens alla år kan ytterligare ett par hundra miljoner läggas till. Dessa kostnader tillkommer alltså utöver förlusten av en utebliven BNP-tillväxt.

Vi har också kostnader för 28 lärarutbildningar som kanske borde vara hälften så många eller färre. Slutligen har vi den kostnad det innebär att elever inte utvecklas så långt som de skulle kunna, vilket både är en förlust för samhället och en individuell förlust av kunskap och livsinkomst.

2. Varför har ingen tagit itu med problemen?

Även om politikerna inte satt sig in i vad det kostar samhället att ha en medioker lärarutbildning, borde de vara medvetna om att pengarna inte används väl, inte minst mot bakgrund av de sjunkande resultaten i internationella mätningar och det faktum att en femtedel av eleverna inte klarar högstadiet. Även näringslivets och forskningens behov av att importera begåvningar borde vara en tydlig indikator. Vi vill peka på faktorer som att

- politikerna är rädda för att lärarhögskoleanställda skulle protestera och att protesterna skulle kunna få politiska följder på nationell nivå. Lärarna på lärarutbildningarna vill främja nya sätt att se på kön, ras och sexualitet och motsätter sig vad som föraktfullt brukar benämnas katederundervisning. De har allierade inom andra grupper som har en framträdande roll i media och som skulle kunna ge sitt stöd till de anställda vid lärarhögskolorna.
- lärarutbildning är viktig vid de mindre högskolor som har främjats av regionalpolitiska skäl. Den har behandlats som en del av arbetsmarknadspolitiken och nedläggningar skulle skapa protester från flera håll.

Vi kan konstatera att politikerna som grupp inte har satt landets, elevernas och ekonomins bästa i första hand, när de låtit lärarutbildningen i stort sett glida nerför ett sluttande plan i mer än ett halvt sekel. Sammanfattningsvis verkar det som om politikerna är rädda att trampa det inflytelserika pedagogiska etablissemanget på tårna. De vill inte riskera en proteststorm som kan få med sig medieeliten. Kanske vore lösning en bred politisk överenskommelse av det slag som Sverige historiskt har lyckats göra på andra krisande områden.

Förslag till politiker

Utbildningen har alltså utretts grundligt men det har bevisligen inte gjort skolutbildningen bättre. Problemen kvarstår och "fakta sparkar", som Gunnar Myrdal brukade säga. Den senast tillsatta utredningen har ett lovligt fokus på kunskap men förhoppningarna på att den ska leda till verkliga förändringar är inte höga. Det pedagogiska etablissemanget har ett järngrepp om skolan och lärarutbildningen.

Ett sätt att dra uppmärksamhet till området är att betona hur mycket pengar som rinner i väg i lärarutbildning och som kunde användas bättre. Det är dags att politikerna sätter behoven hos barn och unga i centrum och inte hos de anställda vid de pedagogiska institutionerna. Det viktigaste är att fatta politiska beslut som möjliggör alternativ till dagens situation. De mest grundläggande är att

- staten öppnar möjlighet för andra utbildningsanordnare att bedriva lärarutbildning med annan styrning än den som finns inom dagens lärarutbildning
- Sverige höjer lägsta intagningspoäng till lärarutbildning och kunskaps/betygsnivå i undervisningsämnen.

De två olika förslagen för att organisera alternativ lärarutbildning bygger på att

- Sverige inför en ny ram med ettårig lärarutbildning och dubbelt så mycket praktik som teori

respektive att

- staten bidrar ekonomiskt på samma sätt som när Handelshögskolan bildades.

Kostnader för svensk utbildning

• Grundskola och gymnasium	360 miljarder
• Högre utbildning och universitetsforskning	100 miljarder

Kostnader för dysfunktionell utbildning

• Utebliven tillväxt i samhället enligt Hanushek	60 miljarder
• Överdimensionerad lärarutbildning med 28 lärosäten	?
• Statens utgifter för avhopp från lärarutbildning	0,5 miljarder
• Utebliven inkomst för studenter som hoppas av	?

Bibliografi

- Ahlgren, Jesper, 2015, "Behörig lärare – bättre resultat?" Timbro. Briefing paper #3
- Antagning till högre utbildning höstterminen 2022.* Universitets- och högskolerådet.
- Bertilsson, Emil et al, 2008, *Lärarstudenter. Utbildningsmeriter och social bakgrund 1977 – 2007.* Uppsala universitet: Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi. Rapport n. 45.
- Bertilsson, Emil, 2018, *Tidigare lärarstudenters syn på lärarutbildningen. Analys av Lärarutbildningskonventets alumnenkäter 2017, 2015, 2013, 2011.* Uppsala universitet och Lärarkonventet.
- Björklund, A et al., 2010, "Den svenska utbildningspolitikens arbetsmarknadseffekter: vad säger forskningen?" Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering. Rapport n. 13.
- Chetty, Raj et al., 2011, *The Long-Term Impacts of Teachers: Teacher Value-Added and Student Outcomes in Adulthood.* Washington D.C.: National Bureau of Economic Research.
- Enkvist, Inger, 2023, *Kunskap i kris. Ideologier i svensk skola på 2020-talet.* Möklinta: Gidlunds.
- Enkvist, Inger, 2020, *Ny lärarutbildning nu!* Stockholm: Dialogos.
- Enkvist, Inger, 2016, *De svenska skolreformerna 1962-1985 och personerna bakom dem.* Möklinta: Gidlunds.
- Eriksson, Maria, 2013, *Lärarkvalitet viktigare än lärartäthet,*
<https://mariaeriksson.files.wordpress.com/2013/08/lararkvalitet-viktigare-an-larartathet.pdf>.
- Finansieringen av utbildningsvetenskaplig forskning.* 2021, Vetenskapsrådet.
- Fredriksson, Peter - Vlachos, Jonas, 2011, *Reformer och resultat: kommer regeringens utbildningsreformer ha någon betydelse?* Stockholm: Finanspolitiska rådet. Rapport n.3.
- Grönqvist, Erik – Vlachos, Jonas, 2008, *Hur lärares förmågor påverkar elevernas studieresultat.* Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering. Rapport n. 25.
- Hanushek, Eric A. et al., 2018, *The Value of Smarter Teachers: International Evidence on Teacher Cognitive Skills and Student Performance.* Washington D.C.: National Bureau of Economic research. Working paper 20727.
- Hanushek, Eric A, 2016, "Will more higher education improve economic growth?", *Oxford Review of Economic Policy*, vol 32. n 4.

- Hanushek, Eric et al, 1999, *Do higher salaries buy better teachers?* Washington D.C.: National Bureau of Economic Research. Working paper 7082.
- Hanushek, Eric A., 2010, *The Economic Value of Higher Teacher Quality*. Washington D.C.: National Bureau of Economic Research. Working paper 16606.
- Hanushek, Eric A. et al., 1998, *Teachers, Schools, and Academic Achievement*. Washington, Hanushek, Eric A. – Rivkin, Steven G., 2007, "Pay, Working Conditions, and Teacher Quality". *The future of children*, vol 17 n. 1.
- Hanushek, Eric A. – Rivkin, Steven G., 2004, *How to Improve the Supply of High Quality Teachers*. Brookings Papers on Educational Policy.
- Hanushek, Erik A. – Woessmann, Ludger, 2015, *The Knowledge Capital of Nations. Education and the Economics of Growth*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Heller Sahlgren, Gabriel, 2014, *Får vi mer kunskap med mindre klasser?* Stockholm: Timbro. Rapport.
- Heller Sahlgren, Gabriel – Jordahl, Henrik, 2018, *En kunskapsskola för tillväxt*. Stockholm: Svenskt Näringsliv.
- Heller Sahlgren, Gabriel – Jordahl, Henrik, 2023, "Test scores and economic growth: update and extension". *Applied Economic Letters*.
- Heller Sahlgren, Gabriel – Jordahl, Henrik, 2022, *Skattenytta i skolan*. Kommissionen för skattenytta.
- Hensvik, Lena, 2010, *Leder skolkonkurrens till högre lärarlöner? En studie av den svenska friskolereformen*. Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering, rapport n. 5.
- Ingersoll, Richard – Smith, Thomas M., 2003, "The Wrong Solution to the Teacher Shortage". *Educational Leadership*, v. 60, n 8.
- Karbownik, Krzysztof – Martinson, Sara, 2014, *Svenska högstadie- och gymnasielärares rörlighet på arbetsmarknaden*. Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering, rapport n. 11.
- Läraryrket 2021*. Skolverket.
- Läraryrket och förskolläraryrket för professionens och samhällets bästa*. 2023. Vi lärare.
- Läraryrket 2021. Gymnasieutbildning, avhopp och studieprestation*, 2017. Universitetskanslersämbetet. Avdelningen för statistisk analys.
- Läraryrket 2021. Utbildning, utmaningar och strategier 2016 -2022*. 2023. Universitetskanslersämbetet.
- Läraryrket 2021. Studenter och examinerade 2011/12 – 2021/22*. 2023.

Universitetskanslersämbetet.

Lärarkrets attraktionskraft på fallrepet, 2012, Lärarnas Riksförbund, 2012.

Mourshed, Mona, Chijoke, Chinezi & Barber, Michael, 2010, *How the World's Most Improved School Systems Keep Getting Better*. McKinsey.

Nisser, Eva, *Ledarskap och lärande, En fristående akademisk ledar- och lärarutbildning, Analys och förslag*, 2003.

Nya villkor för ekonomi och politik. Ekonomikommisionens förslag. SOU 1993:16.

Prekopic, Vesna, 2023, *Brottsplats: Skolan*. Stockholm: Volante.

Samuelsson, Marie-Louise, 2015, "Vi får vad vi förtjänar". Axess, n. 4.

Skolundersökningen om brott 2022. Brottsförebyggande Rådet.

Sonnerby, Per, 2012, *Lärda för livet? En ESO-rapport om effektivitet i svensk högskoleutbildning*. Stockholm: Finansdepartementet.

Statens dimensionering av lärarutbildningen. Utbildas rätt antal lärare? Riksrevisionsverket 2014: 18.

Att styra utbildning till ämneslärare. 2020. Riksrevisionsverket. Rapport n. 15.

Uppdrag att utreda krav på betyg C i undervisningsämnena som särskild behörighet till ämneslärarutbildningen, 2021, Universitets- och högskolerådet.

Uppföljning av verksamhetsförlagd utbildning. Inom lärar- och förskollärarutbildningar, 2015. Universitetskanslersämbetet. rapport n. 24.

Uppföljande utvärdering av lärarutbildningen, 2008. Högskoleverket. rapport n. 8 R.

Utvärdering av tre kompletterande pedagogiska utbildningar, 2017. Universitetskanslersämbetet. rapport n. 7.

SOU 1993:16. "Nya villkor för ekonomi och politik". Ekonomikommisionens förslag.

SOU 2018:17. "Med undervisningsskicklighet i centrum – ett ramverk för lärares och rektorers professionella utveckling". Detta är Björn Åstrand's utredning- framlagd 2017 – 700 sidor – bra rubriker.

---

¹ [11DECFD2-0375-4634-B125-174D40334351 \(riksdagen.se\)](https://riksdagen.se).

² Nya villkor för ekonomi ...1993.

³ Eriksson 2013

⁴ Uppdrag att utreda...2021.

⁵ Enkvist 2023.

⁶ Enkvist 2016.

⁷ Samuelsson 2015.

⁸ Bertilsson 2008.

⁹ Samuelsson 2015.

¹⁰ Hanushek et al 2018.

¹¹ Hanushek 2016.

¹² Hanushek et al 1998.

¹³ Hanushek et al 1999.

¹⁴ Hanushek – Rivkin 2004.

¹⁵ Hanushek – Rivkin 2007.

¹⁶ Hanushek 2010.

¹⁷ Hanushek 2010.

¹⁸ Hanushek et al 1998.

¹⁹ Ingersoll – Smith 2003.

²⁰ Ingersoll – Smith 2003.

²¹ Mourshed et al 2010.

²² Chetty et al 2011.

²³ Hanushek – Woessmann 2015.

²⁴ Hanushek – Woessmann 2015.

²⁵ Ett axplock rapporter: Hur bra är den nya lärarutbildningen? 2016, Lärarnas Riksförbund; Lärarledd tid och kvalitet i högre utbildning, 2013, TCO, skriven av German Bender; Lärarledd tid i den svenska högskolan. En studie av scheman, 2018, UKÄ, skriven av Sofia Berlin et al.; Avhopp från lärarutbildningen, 2016, UKÄ, skriven av Fredrik Svensson; Etablering efter kompletterande utbildning av personer med utländsk utbildning, 2019, författad av Anna Bengtsson – Anders Viberg.

²⁶ Ahlgren 2015.

²⁷ Heller Sahlgren – Jordahl 2018.

²⁸ Heller Sahlgren – Jordahl 2023.

²⁹ Heller Sahlgren 2014.

³⁰ Heller Sahlgren – Jordahl 2022.

³¹ Grönqvist – Vlachos 2008.

³² Fredriksson – Vlachos 2011.

³³ Finansiering... 2021.

³⁴ Att styra utbildning ....2020.

-
- ³⁵ Statens dimensionering ... 2014.
- ³⁶ Uppföljande utvärdering ... 2008.
- ³⁷ Uppföljning av verksamhetsförlagd ... 2015.
- ³⁸ Lärarutbildningarna. Studenter och examinerade 2023.
- ³⁹ Vi lärare, <https://www.vilarare.se/nyheter/lararutbildning/sa-manga-lararstudenter-hoppar-av/>
- ⁴⁰ Lärarstudenternas gymnasiebetyg... 2017.
- ⁴¹ Sonnerby 2012.
- ⁴² Lärarstudenternas gymnasiebetyg... 2017.
- ⁴³ Lärarutbildningarna: Studenter... 2023.
- ⁴⁴ Antagning till högre utbildning... 2022.
- ⁴⁵ Lärarprognos 2021.
- ⁴⁶ Karbownik – Martinson 2014.
- ⁴⁷ Hensvik 2010.
- ⁴⁸ Björklund. A et al. 2010.
- ⁴⁹ Bertilsson 2018.
- ⁵⁰ Lärarkets attraktionskraft ... 2012.
- ⁵¹ Lärar- och förskollärarytbildningar... 2023
- ⁵² Enkvist 2020.
- ⁵³ Nisser 2003.
- ⁵⁴ Skolundersökningen om brott 2022; Prekopic 2023

**KOMMISSIONEN
FÖR SKATTENYTTA**